

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารโรงเรียน ช่วยให้นักเรียนได้เจริญงอกงามในด้านต่าง ๆ ตามความมุ่งหมายในการศึกษาที่ไม่ได้มุ่งแต่เพียงให้ความรู้ทางด้านวิชาการและทฤษฎีเท่านั้น แต่ต้องการให้นำความรู้เหล่านั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวมด้วย กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยจะเป็นเครื่องช่วยให้นักเรียนได้ฝึกฝนทักษะและเพิ่มเติมประสบการณ์และพัฒนาตนเองเพื่อให้ดีเหมาะสมกับความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดจากการเรียนรู้และปฏิบัติ การเริ่มต้นของการเรียนรู้และการฝึกฝนต้องเริ่มในวัยเด็ก เพราะเป็นวัยที่มีความคิดบริสุทธิ์ สามารถซึมซาบ สิ่งที่ได้รับคำสั่งสอนและอบรมได้ง่าย ดังนั้นนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนประถมศึกษา จึงเป็นกลุ่มบุคคลและสถาบันที่เหมาะสมในการปลูกฝังวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย

ความหมายของประชาธิปไตย

คำว่า "ประชาธิปไตย" มีต้นกำเนิดมาจากภาษากรีก ซึ่งมีความหมายดั้งเดิมว่าหมายถึง "การปกครองโดยชนหมู่มาก" หรือ "การปกครองโดยหมู่ชน" ส่วนความหมายของคำว่า "ประชาธิปไตย" ที่เกิดขึ้นมาภายหลังนั้นหมายถึง ปรัชญาของสังคมมนุษย์ หรือวิถีชีวิตที่ยึดถืออุดมคติและหลักการบางประการที่กำหนดแบบแผนแห่งพฤติกรรมระหว่างมนุษย์ในสังคม ในกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (c.c Hobe, T J. Ancleson and C.Q. Chistol. 1957)

จากความหมายของคำว่า ประชาธิปไตยนี้มุ่งถึงชีวิตมนุษย์ในแบบของประชาธิปไตย เช่น ในกิจกรรมทางการเมืองก็ต้องการให้ประชาชนแต่ละคนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการปกครองบ้านเมือง ในทางเศรษฐกิจก็มุ่งให้ประชาชนมีเสรีภาพในการประกอบการหรือก็ให้บุคคลได้รับหลักประกันในการดำเนินชีวิตทาง เศรษฐกิจ ในด้านสังคมก็ต้องการให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมทางสังคม ไม่ต้องการให้มีการกีดกันระหว่างกลุ่ม ระหว่างชั้น หรือเกิดระบอบกิลิทธ์ชนในชาติ ส่วนในทางวัฒนธรรมก็มุ่งสร้างค่านิยมและแบบแผนประเพณีที่ยึดถือการประนีประนอม การใช้เหตุผล

การยอมรับนับถือคุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์ ความเข้าใจและเห็นประโยชน์ในการร่วมมือกันประกอบกิจการงาน เพื่อส่วนรวม ความเข้าใจและเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวมโดยไม่คิดที่จะกอบโกยผลประโยชน์เพื่อส่วนตัวเพียงฝ่ายเดียว การยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่ชอบธรรมและเหมาะสมกับกาลสมัยตลอดจนการดำรงชีวิตในลักษณะที่ยอมรับความสำคัญของบรรดาสมาชิกที่อยู่ในสังคมเดียวกัน (จรรยา สุภาพ. 2518 : 321 - 323)

ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยเป็น 3 สถานะ .
ที่เรียกว่า องค์สามของประชาธิปไตย คือ

1. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมคติ ซึ่งหมายถึง การมีศรัทธาและความเชื่อมั่นในสติปัญญา เหตุผล และความสามารถของมนุษย์ เทอดทูนอิสระภาพและ เสรีภาพของมนุษย์
2. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบอบการเมืองและวิธีการจัดระเบียบการปกครอง หมายถึง ระบบการเมืองที่ถือว่าอำนาจเป็นของประชาชนหรือมาจากประชาชน รัฐบาลเป็นเพียงผู้ได้รับมอบอำนาจให้ทำหน้าที่ปกครองแทนประชาชนเท่านั้นและประชาชนมีโอกาสเปลี่ยนแปลงผู้ใช้อำนาจแทนตนได้โดยการเลือกตั้งที่มีกำหนดวาระถือว่าเป็นการปกครองของประชาชนโดยประชาชนและ เพื่อประชาชน
3. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตประจำวัน หมายถึง การอยู่ร่วมกัน ปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพทั้งกายและวาจาไม่ก้าวก่ายในสิทธิของผู้อื่นและ เคารพกฎเกณฑ์ของสังคมร่วมกันรับผิดชอบและทำประโยชน์เพื่อความผาสุกของส่วนรวมตลอดจนใช้สติปัญญาและความเฉลียวฉลาดในการปัญหาทั้งมวล (สาโรช บัวศรี. 2520 : 66 - 68)

ในด้านการจัดการศึกษานั้นถือว่าเป็นความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องจัดให้สอดคล้องกับการปกครองแบบประชาธิปไตย ก็จำเป็นที่จะต้องสอนประชาธิปไตยให้แก่เด็กนักเรียนตั้งแต่เริ่มเข้าโรงเรียนโดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาเพื่อให้มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาธิปไตย

เมื่อได้วิเคราะห์ความหมายของคำว่า ประชาธิปไตย จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น ดร.สาโรช บัวศรี ได้สรุปความหมายของประชาธิปไตยในแง่ของขบวนการศึกษาว่าหมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนยึดมั่นในคารวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญหาธรรม โดยที่ทุกคนร่วมกันรับผิดชอบ นับถือและให้เกียรติกัน ใช้ปัญญาเป็นหลักในการทำงานและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวไม่ให้กระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ทุกคนร่วมมือกันแบ่งปันกันและประสานงานกันเพื่อการแก้ไขปัญหาลุล่วงไปได้และทำให้ทุกคนได้ก้าวหน้าไปตามอัธภาพ ซึ่งอาจจะแยกแยะความหมายของประชาธิปไตยในแง่นี้ออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. มีความเคารพซึ่งกันและกันอย่างยิ่ง (คารวะธรรม) คือ ทุกคนจะต้องให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งกาย วาจา และความคิด ทุกคนย่อมเคารพในความคิดของผู้อื่น แสดงความคิดเห็นออกมาโดยไม่ล่วงเกินผู้อื่น ให้โอกาสและเคารพความคิดเห็นของคนทุกคน รวมถึงการเคารพในสถาบันสำคัญของประเทศ เช่นชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

2. มีการแบ่งปัน ร่วมงานกัน และประสานงานกัน (สามัคคีธรรม) ได้แก่ การทำงานร่วมกัน ร่วมมือกันทำตามวัตถุประสงค์และประสานงานกันหมดโดยทำตามที่ได้ตกลงกันตามแผนที่วางไว้ให้ลุล่วงไปด้วยดี

3. มีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา (ปัญญาธรรม) คือ การมีเหตุผลในการทำงาน การค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องที่ถูกต้องมาใช้ในการทำงาน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2528 : 32)

จะเห็นได้ว่าลักษณะของประชาธิปไตยส่วนใหญ่ตรงกับหลักการทางพุทธศาสนา ซึ่งในสังคมไทยก็ยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอยู่แล้ว ดังนั้นเรื่องของประชาธิปไตยจึงเป็นเรื่องที่คนไทยได้ปฏิบัติเป็นประจำเพียงแต่นำเอาหลักการไปดัดแปลงใช้ในการปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา และสังคมเท่านั้น การนำประชาธิปไตยไปใช้ในโรงเรียนประถมศึกษาจึงเป็นเรื่องที่ไม่ยากเพราะในชีวิตจริงและในสังคมของนักเรียนก็อยู่ในสังคมประชาธิปไตยอยู่แล้ว

บุญส่ง ลอยสุวรรณ กล่าวว่า หากพิจารณาถึงเนื้อหาของประชาธิปไตยแล้วจะพบว่า ประชาธิปไตยมีอยู่ 3 ลักษณะ คือ

1. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมคติ หมายถึง การมีศรัทธาและมีความเชื่อมั่นในสติปัญญา เหตุผลและความสามารถของมนุษย์

2. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบอบการเมืองและวิธีการจัดระเบียบการปกครอง หมายถึง ระบบการเมืองที่ถือว่าอำนาจเป็นของปวงชนหรือมาจากประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน

3. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตประจำวัน หมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยความศรัทธาทั้งกาย วาจา ไม่ก้าวร้าวสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ร่วมกันรับผิดชอบและทำประโยชน์ให้แก่สังคม (บุญส่ง ลอยสุวรรณ. 2529 : 36)

ตามที่ได้เสนอมานี้จะแบ่งความหมายของประชาธิปไตยได้ 3 สถานะ คือ ในแง่ของอุดมคติ ระบบการเมือง หรือวิธีการจัดระเบียบการปกครองและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย จะเห็นว่าโรงเรียนสามารถสร้างเสริมความเป็นประชาธิปไตยแก่นักเรียนได้ในเรื่องของระบบ

การเมืองหรือวิธีจัดระเบียบการปกครอง และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ซึ่งโรงเรียนจะต้องใช้กิจกรรมในการฝึกจากกิจกรรมที่จัดอยู่ในโรงเรียน

แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา

ตามคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา เล่ม 2 ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2531) การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประศึกษามีแนวทางในการดำเนินงานที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. การใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา และ
2. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อสร้างเสริมระบบประชาธิปไตย รายละเอียดของแต่ละแนวทางในการดำเนินงานมีดังต่อไปนี้

การใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา

กระบวนการกลุ่มหรือการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม หมายถึง การช่วยกันคิด ช่วยกันทำ เพื่อให้ได้ผลงานที่ดีมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2531 : 7)

โดยทั่วไปแล้วกลุ่มจะประกอบด้วยบุคคลในตำแหน่งต่าง ๆ คือ ประธานกลุ่ม เลขานุการกลุ่ม และสมาชิกในกลุ่ม ตำแหน่งต่าง ๆ ของกลุ่มอาจจะมีเพิ่มเติมขึ้นอีกตามความจำเป็น เช่น เหนือหมู่ (หากมีการเก็บเงิน) พิธีกร (หากมีการอภิปราย) ฯลฯ

กระบวนการคัดเลือก และบทบาทหน้าที่ของประธาน เลขานุการ และสมาชิกในกลุ่ม มีดังต่อไปนี้

ประธานกลุ่ม

1. การเลือกประธานกลุ่ม
เมื่อมีการเปลี่ยนกลุ่มใหม่ทุกครั้ง จะต้องมีการเลือกประธานกลุ่มใหม่ การเลือกประธาน กลุ่มใหม่ครูจะต้องชี้แจงวิธีการเลือกประธานกลุ่มให้นักเรียนทราบ โดยเฉพาะในการจัดตั้งกลุ่มครั้งแรก ครูจะต้องอธิบายวิธีการเลือกประธานให้นักเรียนเข้าใจให้ชัดเจน โดยให้นักเรียนดำเนินการเป็นขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.1 ให้นักเรียนในกลุ่มคนใดคนหนึ่งอาสาเป็นประธานชั่วคราว ถ้าไม่มีใครอาสา ครูควรเสนอให้ใครคนใดคนหนึ่ง เป็นประธานชั่วคราว

1.2 ประธานชั่วคราวดำเนินการเลือกประธานจริง โดยให้สมาชิกในกลุ่มแต่ละคน เสนอคนที่ตนเห็นว่าเหมาะสมที่จะเป็นประธานกลุ่ม พร้อมกับให้เหตุผลประกอบว่าคนที่ตนเสนอ คืออย่างไร

1.3 ประธานชั่วคราวขอเสียงรับรองจากสมาชิก เพื่อรับรองผู้ที่ถูกเสนอชื่อ อย่างน้อยต้องมีผู้รับรอง 1 คน

1.4 ควรให้สมาชิกเสนอชื่อผู้ที่ตนคัดเลือกเป็นประธานหลาย ๆ คน อย่างน้อยที่สุด ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เพื่อให้มีการคัดเลือก

1.5 ประธานชั่วคราวให้สมาชิกในกลุ่มลงมติคัดเลือกประธานโดยการออกเสียง จะด้วยวิธีการลับหรือการยกมือก็ได้

1.6 เมื่อได้ประธานตัวจริงแล้ว ประธานชั่วคราวมอบหน้าที่ประธานให้ประธาน ตัวจริงดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ต่อไป

1.7 การเลือกประธานกลุ่มแต่ละครั้ง ไม่ควรให้ซ้ำคนเดิมที่เคยเป็นมาแล้ว ควรหาวิธีการให้ได้หมุนเวียนให้คนอื่นได้ทำหน้าที่เป็นประธานบ้าง เพื่อฝึกการเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี ให้กับนักเรียน

2. บทบาทและหน้าที่ของประธานกลุ่ม

ประธานกลุ่มทำหน้าที่เป็นหัวหน้าหรือผู้นำของสมาชิกในกลุ่ม มีบทบาทดังต่อไปนี้

2.1 ชี้แนะให้สมาชิกภายในกลุ่มอภิปรายตามประเด็นหรือหัวข้อที่กลุ่มได้รับมอบหมาย

2.2 กระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มแสดงความคิดเห็น และร่วมอภิปราย

2.3 ประนีประนอม เมื่อสมาชิกในกลุ่มแสดงความคิดเห็นโต้แย้งกัน หาข้อสรุป โดยวิธีการใด วิธีการหนึ่งก็ได้

2.4 สรุปผลการอภิปรายของสมาชิกเป็นระยะ เพื่อให้เลขานุการบันทึกได้ถูกต้อง นอกจากนี้ประธานกลุ่มยังมีหน้าที่ดูแลตักเตือนสมาชิกในกลุ่มให้ปฏิบัติตามข้อตกลงหรือมติของกลุ่ม คอยประสานงานกับครู หรือที่ปรึกษากลุ่มเพื่อรับมอบหมายงานมาดำเนินการในกลุ่ม ข้อที่ควรระวังคือ ประธานกลุ่มไม่ใช่ลักษณะของผู้รับมอบอำนาจจากครูให้คอยควบคุมสมาชิกในกลุ่ม ตลอดถึงการมีอำนาจลงโทษสมาชิกในกลุ่ม ประธานกลุ่มจะเป็นเพียงผู้นำในการทำงานของกลุ่ม ภายใต้อำนาจและความเห็นชอบของกลุ่ม

เลขานการกลุ่ม

1. การเลือกเลขานการกลุ่ม

เลขานการกลุ่ม จะ เลือกโดยสมาชิกในกลุ่มเป็นผู้เลือก หรือจะให้ประธานกลุ่มเป็นผู้เลือกเองก็ได้ โดยปกติมักจะให้ประธานกลุ่มเป็นผู้เลือกเอง เพราะเลขานการกลุ่มต้องทำงานประสานสัมพันธ์กับประธานกลุ่มตลอดเวลา

2. บทบาทหน้าที่ของ เลขานการกลุ่ม

เลขานการกลุ่มมีบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้

2.1 จัดบันทึกข้อคิดเห็น ข้อมูล หรือข้อสรุปในการอภิปรายหรือการประชุมกลุ่ม

2.2 เป็นผู้ช่วยประธานในการทบทวนข้อตกลง หรือข้อสรุปของกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกรับรองก่อนเขียนรายงาน

2.3 เป็นผู้ริเริ่มงานของกลุ่ม เช่น ดำเนินการให้มีการเริ่มต้นการทำงานภายในกลุ่ม

2.4 ให้ข้อคิดเห็นต่อที่ประชุม ในฐานะของสมาชิกของกลุ่มไปพร้อมกันด้วย

สมาชิกกลุ่ม

สมาชิกของกลุ่มแต่ละคนมีหน้าที่ต้องทำงานร่วมกัน รับผิดชอบงานของกลุ่มร่วมกัน ปฏิบัติตามมติหรือข้อตกลงของกลุ่ม ตลอดจนคอยตักเตือนซึ่งกันและกัน ยอมรับบทบาทของผู้ตามที่ดี

บทบาทของครูในฐานะที่ปรึกษากลุ่ม

การใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด ยังขึ้นอยู่กับบทบาทของครูในฐานะที่ปรึกษากลุ่มด้วย ในกรณีของกลุ่มเพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน ครูประจำชั้นจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษากลุ่มแต่ละกลุ่มเพื่อการจัดกิจกรรมของโรงเรียน เช่น ชมรมกีฬา คณะกรรมการสหกรณ์ของโรงเรียน ฯลฯ ครูที่รับผิดชอบในการจัดกิจกรรมนั้น ๆ จะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษากลุ่มไปด้วย

โดยทั่วไปแล้วบทบาทของครูในฐานะที่ปรึกษากลุ่มจะมีดังนี้

1. ให้โอกาสสมาชิกทุกคนได้แสดงความคิดเห็น และยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกทุกคน

2. ปฏิบัติงานร่วมกับนักเรียนในงานที่ครูพิจารณาเห็นว่าควรจะ เข้าร่วมกระทำด้วยเสมือนหนึ่ง เป็นสมาชิกของกลุ่มคนหนึ่ง

3. ลดบทบาทของการเป็นผู้นำ ผู้สอน ผู้บอกความรู้ที่เคยทำมาแต่เดิมลงให้มากที่สุด ทำตนเสมือนเป็นผู้กำกับการแสดงเท่านั้น ส่วนการแสดงปล่อยให้ เป็นบทบาทของนักเรียนแต่ละคน
 4. กระตุ้นให้นักเรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานภายในกลุ่มตลอดเวลา
 5. ให้ที่ประชุมกลุ่มร่วมกันตัดสินใจหาต่าง ๆ กันเอง โดยครูไม่เป็นผู้ตัดสินใจเอง เว้นแต่นักเรียนจะตัดสินใจผิดพลาด หรือแก้ไขปัญหาโดยการทำโทษกันเอง เพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ครูจะ คัดค้านและ เสนอให้นักเรียนตัดสินใจใหม่
 6. ในกรณีที่ประชุมของนักเรียนลงมติที่จะทำงานหรือสร้างข้อตกลงร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่งที่อยู่กรอบ ครูจะต้องยอมรับในมตินั้นและนำไปสู่การปฏิบัติจริงให้ได้
 7. พยายามสร้างมนุษยสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้วยความจริงใจ
 8. ช่วยแนะนำให้การอภิปรายอยู่ในประเด็น
 9. ใช้เทคนิคต่าง ๆ ของกระบวนการกลุ่มเพื่อฝึกให้นักเรียนปกครองกันเองให้ได้
- การที่ครูใช้เทคนิคกระบวนการกลุ่มดำเนินการดังที่ได้แนะนำมาแล้วข้างต้น ย่อมมีผลทำให้การทำงานกลุ่มพัฒนาไปอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดผลงานที่มีคุณภาพ กระบวนการกลุ่มภายใต้ข้อผูกพันธ์ที่เหมาะสมดังกล่าวมานี้ ย่อมเป็นแหล่งฝึกให้นักเรียนรู้จักดำเนินการวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย หรืออีกนัยหนึ่งนิสัยและการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตยของนักเรียนถูกบ่มเพาะมาจากกระบวนการทำงานกลุ่มอยู่ตลอดเวลาด้วยเทคนิคกระบวนการกลุ่มที่มีประชาธิปไตย ห้องเรียน ชั้นเรียน และโรงเรียนก็ย่อมจะเป็นประชาธิปไตยไปตามลำดับ และด้วยเทคนิคกระบวนการกลุ่มที่ได้รับการปลูกฝังบ่มเพาะตลอดเวลาเช่นนี้ วิถีชีวิตประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในตัวเด็กก็จะมีประชาธิปไตย

การจัดกลุ่มและกระบวนการทำงานกลุ่ม

1. การจัดกลุ่ม

ในการจัดกิจกรรมกลุ่ม สิ่งที่สำคัญจำเป็นต้องทำบ่อย ๆ คือ การแบ่งกลุ่มใหญ่ออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ วัตถุประสงค์หลักของการแบ่งกลุ่มย่อยก็เพื่อให้นักเรียนทุกคนมีโอกาสร่วมกิจกรรมอย่างทั่วถึง และการแบ่งกลุ่มย่อยโดยทั่วไป กลุ่มจะมีสมาชิกกลุ่มละ 5 - 8 คน ในการแบ่งกลุ่มนั้น ครูควรเน้นให้นักเรียนแบ่งกลุ่มโดยคละกันหลาย ๆ ลักษณะ นักเรียนที่เรียนเก่งและนักเรียนที่เรียนอ่อนควรจะถูกจัดกลุ่มเดียวกัน และควรรวให้นักเรียนแต่ละคนได้มีโอกาสเปลี่ยนกลุ่มไปเรื่อย ๆ เพื่อฝึกทั้งการทำงานหน้าที่ในบทบาทแต่ละอย่างในกลุ่ม ฝึกการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มกับบุคคลทุกประเภท ฝึกการยอมรับซึ่งกันและกัน เป็นต้น

2. ที่นั่งในกลุ่ม

การจัดที่นั่งในกลุ่ม ควรให้สมาชิกในกลุ่มนั่งหันหน้าเข้าหากัน โดยจะจัดในรูปใดก็ได้ ประธานกลุ่มกับเลขานุการควรนั่งใกล้กัน และให้แต่ละกลุ่มนั่งห่างกันพอสมควร เมื่อครูหรือนักเรียนคนใดคนหนึ่งแสดงบทบาทหน้าชั้น ครูต้องให้นักเรียนนั่งหันหน้าไปทางหน้าชั้น เมื่อมีการทำงานกลุ่มจึงจัดโต๊ะเรียนให้เป็นกลุ่มตั้งเดิม อย่างไรก็ตามนักเรียนคนใดอยู่กลุ่มใด ยังคงต้องผูกพันหรือขึ้นอยู่กับกลุ่มนั้น ๆ ตลอดเวลา จะทำตนเป็นคนไม่มีกลุ่มไม่ได้ กลุ่มยังคงต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับกิจกรรมที่สมาชิกของกลุ่มทำไป ถึงแม้จะแยกจากกลุ่มไปชั่วคราวก็ตาม วิธีนี้จะทำให้นักเรียนได้ฝึกหน้าที่และความรับผิดชอบจนเป็นนิสัย

3. การทำงานกลุ่ม

การทำงานกลุ่มทุกชนิดต้องถือหลักว่างานทุกชิ้น ทุกคนต้องมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ไม่ใช่คนในกลุ่มต่างคนต่างทำ แล้วนำมารวมกันเป็นผลงานของกลุ่ม ดังนั้นในการทำงานกลุ่มจึงควรดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

3.1 การมอบงานเป็นลายลักษณ์อักษร มอบงานด้วยบัตรกำหนดงานหรือใบสั่งงาน บัตรกำหนดงานนั้นครูต้อง เขียนบอกให้ชัดเจนว่านักเรียนแต่ละกลุ่มจะต้องทำอะไร ภาษาที่ใช้จะต้องเหมาะสมกับวัยและชั้นเรียนของนักเรียน ในระยะแรกนักเรียนมักไม่ค่อยมั่นใจตนเอง แม้จะอ่านบัตรกำหนดงานเข้าใจ ก็มักจะถามครูเพื่อที่ยืนยันความมั่นใจ ครูจะต้องไม่บอกหรืออธิบายซ้ำ เพราะจะทำให้ให้นักเรียนหันมาพึ่งครูเพียงคนเดียว ทางแก้ที่ถูกต้องคือให้กลุ่มอ่านและร่วมกันตีความเอง ยกเว้นข้อความยากจริง ๆ ครูจึงอธิบาย

3.2 การวางแผนการดำเนินงาน เมื่อกลุ่มได้รับมอบบัตรกำหนดงานจากครูแล้ว ประธานจะดำเนินการอภิปรายเพื่อวางแผนว่าจะไปทำอะไรอย่างไรที่ไหน ใครจะเป็นผู้ทำส่วนไหนอะไร เมื่อไร เป็นต้น

3.3 การปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ กลุ่มจะต้องปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ ครูจะต้องสังเกตว่านักเรียนทำตามข้อตกลงหรือไม่ ทำงานตรงตามแผนหรือไม่ ประธานปฏิบัติตามหน้าที่ของตนหรือไม่ สมาชิกร่วมกันทำงานตามที่ได้รับมอบหมายหรือไม่ ถ้ามีปัญหา กลุ่มได้แก้ไขปัญหายังไง

3.4 การสรุปผลงาน เมื่อแต่ละกลุ่มไปศึกษาหรือปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้เสร็จเรียบร้อยแล้ว กลุ่มจะประชุมกันเพื่อสรุปผลงานว่าแต่ละข้อที่วางแผนทำงานไว้ได้ผลอย่างไรบ้าง

ใครไม่ได้ทำตามข้อตกลงบ้าง เนื้อหาที่ค้นคว้าถูกต้องครบถ้วนตามข้อกำหนดงานหรือไม่ มีอะไรที่ขาดตกบกพร่อง หากได้ผลงานมาครบถ้วนก็ต้องสรุปทำความเข้าใจให้ตรงกันทุกคนในกลุ่ม เตรียมส่งตัวแทนออกไปเสนอผลงานหรือแบ่งหัวข้อกันเพื่อรายงาน เตรียมตอบคำถามที่คิดว่ากลุ่มอื่นจะถาม เป็นต้น

3.5 การรายงาน เมื่อแต่ละกลุ่มสรุปผลงานที่ได้ไปศึกษาหรือค้นคว้าตามข้อกำหนดงานเรียบร้อยแล้ว ประธานกลุ่มจะทำหน้าที่ให้สมาชิกในกลุ่มคัดเลือกตัวแทนออกไปรายงาน จะออกไปรายงานคนเดียวหรือหลายคน ๆ ก็ได้ อยู่ที่วิธีการนำเสนอของกลุ่มว่าจะตกลงกันอย่างไร การรายงานไม่ควรให้อ่านรายงาน แต่ให้จดเฉพาะหัวข้อตัวเลขหรือคำพูดที่สำคัญ ๆ เท่านั้น และไม่สนับสนุนให้นักเรียนท่องจำรายงาน

3.6 การซักถาม เมื่อผู้รายงานรายงานจบแล้ว จะเปิดโอกาสให้กลุ่มอื่น ๆ ซักถาม ในการซักถามไม่ควรให้ต่างคนต่างถามแต่จะให้กลุ่มปรึกษากันตั้ง เป็นคำถามของกลุ่ม ซึ่งทุกคนในกลุ่มจะต้อง เสนอคำถามของตนต่อกลุ่ม เมื่อให้คำถามของกลุ่มแล้วจึงส่งตัวแทนของกลุ่มให้ลุกขึ้นถาม หากผู้รายงานตอบคำถามไม่ได้ กลุ่มที่รายงานต้องช่วยกันตอบ

3.7 การอภิปรายและทำสรุป เมื่อนักเรียนรายงานและซักถามจบแล้ว ให้นักเรียนคนหนึ่ง ซึ่งขึ้นมอบหมายเป็นผู้นำสรุปและจดบันทึกข้อความที่สรุปลงบนกระดาน เสร็จแล้วให้นักเรียนทุกคนจดบันทึกลงในสมุดบันทึกของตนเอง

นักเรียนชั้นเล็ก ๆ ที่ยังไม่สามารถอภิปรายเพื่อสรุปได้ ครูจะต้องทำหน้าที่อภิปรายแทนนักเรียนไปก่อน เมื่อครูพิจารณาเห็นว่านักเรียนพอจะนำสรุปได้บ้าง ครูควรจะให้ นักเรียนทำเอง โดยครูจะช่วยบันทึกข้อความที่นักเรียนสรุปลงบนกระดาน

3.8 การจดบันทึก เมื่ออภิปรายนำสรุปและจดบันทึกลงบนกระดานดำเสร็จเรียบร้อยแล้วให้นักเรียนคัดลอกข้อความบนกระดานลงในสมุดบันทึกของนักเรียนแต่ละคน

4. การประเมินผลการทำงานกลุ่ม

การประเมินผลการทำงานกลุ่มมี 2 ประเภท คือ

4.1 กลุ่มประเมินผลการทำงานของกลุ่ม โดยปกติแล้วกลุ่มจะประเมินผลการ ทำงานของกลุ่ม 2 หัวข้อคือ

1) ประเมินผลเกี่ยวกับเนื้อหาและผลงาน ว่าได้เนื้อหาหรือผลงานมา ครบถ้วนถูกต้องหรือไม่ มีอะไรบกพร่องยังต้องค้นคว้าเพิ่มเติมอีก มีใครในกลุ่มที่ยังไม่เข้าใจเรื่อง ที่ศึกษาดีพอ ตัวแทนของกลุ่มตอบคำถามถูกต้องหรือไม่ ฯลฯ

2) ประเมินผลเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของสมาชิกในกลุ่มว่ามีใครบ้างในกลุ่มที่ยังไม่ปฏิบัติตนตามข้อตกลง ใครบ้างไม่ร่วมคิดร่วมทำหรือทำนอกเหนือข้อตกลง

4.2 ครูประเมินผลการทำงานกลุ่มของนักเรียน กิจกรรมของครูที่จะต้องปฏิบัติเกี่ยวกับการประเมินผลการทำงานกลุ่มของนักเรียนแบ่งออกเป็น 4 รายการคือ

1) เกี่ยวกับเนื้อหาหรือผลงาน ครูต้องประเมินผลออกมาว่ากลุ่มผ่านจุดประสงค์หรือไม่ และประเมินผลเป็นรายบุคคลว่านักเรียนแต่ละคนผ่านจุดประสงค์ในเรื่องนี้มากน้อยเพียงใด

2) เกี่ยวกับการปฏิบัติตนของนักเรียน ครูต้องประเมินผลออกมาว่าประธานกลุ่ม เลขานุกรกลุ่ม และสมาชิกของกลุ่มปฏิบัติตามข้อตกลงหรือไม่

3) เกี่ยวกับการบันทึกผลประเมิน ครูต้องบันทึกผลการประเมินลงในสมุดประจำชั้น หรือสมุดบันทึกให้เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ

4) เกี่ยวกับการติดตามผล ครูต้องติดตามผลดูว่านักเรียนคนที่ยังปฏิบัติตนไม่เหมาะสมได้ปรับปรุงแก้ไขตนเองตามสัญญาที่ได้ให้ไว้กับกลุ่มหรือไม่ ฯลฯ

การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยจึงควรยึดหลักการของกระบวนการกลุ่มดังกล่าวมาแล้ว

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อสร้างเสริมระบบประชาธิปไตย

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อสร้างเสริมระบบประชาธิปไตยควรเริ่มดำเนินการหลังจากนักเรียนได้รับการฝึกฝนให้มีพฤติกรรมประชาธิปไตย โดยการฝึกฝนตามกระบวนการกลุ่มมาแล้วระยะหนึ่ง อย่างน้อยนักเรียนควรจะได้เข้าใจพฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน คือ คารวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม

กิจกรรมสำคัญที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2531) ได้เสนอแนะให้โรงเรียนประถมศึกษาดำเนินการเพื่อเสริมสร้างระบบประชาธิปไตยในโรงเรียน คือ กิจกรรมคณะกรรมการนักเรียน โดยมีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

ความหมายของคณะกรรมการนักเรียน

คณะกรรมการนักเรียน หมายถึง สภาผู้แทนของนักเรียนที่ได้รับเลือกตั้งมาจากนักเรียนภายในโรงเรียน เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของนักเรียนในโรงเรียนทั้งหมดยุทธศาสตร์ที่จะพิจารณาถึงความปรารถนา และความต้องการของนักเรียน พร้อมทั้ง เป็นสื่อกลางที่จะบอกให้ผู้บริหารและคณะครูได้รู้ถึงความต้องการเหล่านั้น นอกจากนี้ยังจะต้องช่วยเหลือร่วมมือในการจัดกิจกรรมนักเรียน การปรับปรุงโรงเรียน และส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนอีกด้วย

รูปแบบของคณะกรรมการนักเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2531) ได้เสนอรูปแบบของคณะกรรมการนักเรียนไว้ 3 รูปแบบ คือ

1. แบบเจ้าหน้าที่ของโรงเรียน

คือ ให้นักเรียนที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ ในโรงเรียน เช่น หัวหน้าชั้น รองหัวหน้าชั้น ที่ได้จากการเลือกตั้ง เป็นตัวแทนเข้าไปร่วมอยู่ในกลุ่มคณะกรรมการนักเรียน

รูปแบบนี้ตัวแทนนักเรียนที่เข้ามาเป็นคณะกรรมการนักเรียนทำหน้าที่รวมกันหมดทั้ง 3 ประการ คือ ทำหน้าที่นิติบัญญัติ ทำหน้าที่บริหาร และทำหน้าที่ตุลาการ

2. แบบชมรม

เป็นแบบที่ให้มีคณะกรรมการนักเรียนแล้วคณะกรรมการนักเรียนแต่งตั้งคณะกรรมการที่มาจากการเลือกตั้ง 2 ชุด ชุดที่หนึ่งทำหน้าที่เป็นฝ่ายบริหาร อีกชุดหนึ่งทำหน้าที่ฝ่ายพัฒนา ฝ่ายบริหารมีกรรมการฝ่ายอาคารสถานที่ ฝ่ายไม้ดอกไม้ประดับ ฝ่ายบริเวณโรงเรียน ฯลฯ ฝ่ายพัฒนาจะมีกรรมการจัดตั้งชมรม เพื่อให้นักเรียนที่สนใจกิจกรรมของชมรมต่าง ๆ เลือกสมัครเป็นสมาชิก เช่น ชมรมเพาะเห็ด ชมรมกีฬา ฯลฯ

3. แบบรัฐสภาของประเทศ

เป็นแบบที่แบ่งหน้าที่ของคณะกรรมการนักเรียนออกเป็น 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ หน้าที่บริหาร หน้าที่นิติบัญญัติ และหน้าที่ตุลาการ

การดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการนักเรียน

การจัดตั้งคณะกรรมการนักเรียน โรงเรียนควรดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นศึกษางาน ในขั้นนี้ผู้บริหาร คณะครู และนักเรียน ควรจะได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะ และรูปแบบของคณะกรรมการนักเรียนแบบต่าง ๆ โดยอาจจะศึกษาจากเอกสารหรือดูงานด้านการจัดตั้งคณะกรรมการนักเรียนในโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จมาแล้ว เพื่อว่าจะได้รูปแบบที่สอดคล้องกับความต้องการและบรรยากาศของโรงเรียนของตน
 2. ขั้นเตรียมงาน มีขั้นตอนปฏิบัติดังนี้
 - 2.1 การเตรียมสถานที่ ควรเตรียมสถานที่สำหรับเป็นที่ทำงานของคณะกรรมการนักเรียน
 - 2.2 การเตรียมบุคลากร บุคคลที่จะมาเป็นคณะกรรมการนักเรียนจะต้องทราบบทบาทและหน้าที่ก่อนว่าตนเองจะต้องทำอะไรบ้าง
 - 2.3 การเตรียมอุปกรณ์ โรงเรียนจะต้องเตรียมอุปกรณ์ที่จะใช้ในกิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนไว้ให้พร้อม เช่น ป้ายนิเทศ กระดาษ สมุดบันทึกการประชุม เป็นต้น
 - 2.4 การเตรียมงบประมาณ โรงเรียนจะต้องจัดสรรงบประมาณด้านหนึ่งสำหรับกิจกรรมคณะกรรมการนักเรียน
3. ขั้นดำเนินการ วิธีดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการนักเรียน ควรดำเนินการดังนี้
 - 3.1 ร่างธรรมนูญคณะกรรมการนักเรียน
 - 3.2 คัดเลือกครูที่จะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการนักเรียน
 - 3.3 พิจารณาร่างธรรมนูญคณะกรรมการนักเรียน
 - 3.4 คณะกรรมการอีกผู้หนึ่ง พิจารณาธรรมนูญที่เสนอขึ้นมา ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนนักเรียนที่มาจาก การเลือกตั้งและครูที่ปรึกษา
 - 3.5 ประกาศธรรมนูญ
 - 3.6 ดำเนินการเลือกตั้งสมาชิก และคณะกรรมการนักเรียน

การเลือกตั้งคณะกรรมการนักเรียน

ตามคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน
ประถมศึกษาเล่ม 2 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2531) ได้กำหนด
หลักเกณฑ์ในการเลือกตั้งคณะกรรมการนักเรียนไว้ดังนี้ คือ

1. หลักเกณฑ์ทั่วไปในการเลือกตั้งคณะกรรมการนักเรียนมีดังนี้
 - 1.1 หลักอิสระแห่งการเลือกตั้ง นักเรียนจะต้องมีอิสระในการเลือกตั้ง
 - 1.2 หลักการเลือกตั้งตามกำหนดระยะเวลา ต้องกำหนดระยะเวลาการเลือกตั้ง
ไว้ให้ตายตัวแน่นอน เช่น เลือกตั้งคณะกรรมการนักเรียนในวันที่ 15 มีนาคมของทุกปี
 - 1.3 หลักการเลือกตั้งอย่างแท้จริง หมายถึง การเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ ยุติธรรม
 - 1.4 หลักการออกเสียงโดยทั่วไป ไม่มีการกักกันหรือจำกัดสิทธิบุคคลใดหรือ
กลุ่มใดเป็นพิเศษ
 - 1.5 หลักการเลือกตั้งอย่างเสมอภาค กล่าวคือทุกคนมีคะแนนเสียงที่มีน้ำหนักเท่ากัน
 - 1.6 หลักการลงคะแนนเสียงลับ เป็นการให้เสรีภาพที่จะลงคะแนนโดยไม่จำเป็นต้อง
บอกผู้อื่นว่าตนเลือกใคร
2. ขั้นตอนการเลือกตั้งคณะกรรมการนักเรียน อาจจะเป็นดังนี้
 - 2.1 จัดตั้งคณะกรรมการชั่วคราว โดยให้ผู้แทนทุกห้องเรียนเป็นกรรมการ และ
แต่งตั้งนักเรียนอาวุโสเป็นประธานกรรมการชั่วคราว
 - 2.2 ครูแจ้งวัตถุประสงค์ และขั้นตอนการดำเนินการต่าง ๆ ให้คณะกรรมการ
ชั่วคราวทราบ
 - 2.3 กรรมการชั่วคราวชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนและวิธีการเลือกตั้งให้สมาชิก
ในห้องของตนทราบ
 - 2.4 ประธานคณะกรรมการชั่วคราวจัดให้มีการประชุมวางแผนการเลือกตั้ง
 - 2.5 สมัครรับเลือกตั้ง ผู้สมัครรับเลือกตั้งจะต้องไปสมัครกับคณะกรรมการชั่วคราว
 - 2.6 แกลงนโยบายและหาเสียงเลือกตั้ง โดยผู้สมัครรับเลือกตั้ง
 - 2.7 การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งจะต้องส่งเสริมให้นักเรียนทุกคนไปลงคะแนนเสียง
 - 2.8 การตรวจและการรวมคะแนน ให้คณะกรรมการตรวจคะแนน นับคะแนนโดย
เปิดเผยจนเสร็จรวดเดียว และให้ประกาศผลคะแนน ณ ที่เลือกตั้ง และรับทำรายงานผลการเลือกตั้ง
พร้อมที่บัตรเสนอประธานคณะกรรมการชั่วคราว

2.9 ผู้สมัครรายใดได้คะแนนเสียงมากที่สุดถือว่าเป็นผู้ได้รับเลือกตั้ง

2.10 การเข้ารับตำแหน่งควรจะได้จัดให้มีพิธีการเข้ารับตำแหน่งให้สมเกียรติ และควรมีการกล่าวคำปฏิญาณในการเข้ารับตำแหน่งให้สมเกียรติ และควรมีการกล่าวคำปฏิญาณในการเข้ารับตำแหน่งของผู้ที่ได้รับเลือกตั้งด้วย

2.11 มีการจัดตั้งคณะกรรมการ และอนุกรรมการฝ่ายกิจกรรมต่าง ๆ ตามรูปแบบที่ทางโรงเรียนกำหนด

2.12 คณะกรรมการนักเรียน ควรจะประชุมอย่างน้อย 2 สัปดาห์ต่อ 1 ครั้ง ถ้าเป็นไปได้ควรแจ้งวาระการประชุมให้คณะกรรมการนักเรียนทราบล่วงหน้าอย่างน้อย 1 วัน ก่อนการประชุม และครูที่ปรึกษาควรคอยให้คำแนะนำในทุกชั้นตอน

การประเมินผลการสร้าง เสริมระบบประชาธิปไตยในโรงเรียน

การประเมินการสร้าง เสริมระบบประชาธิปไตยในโรงเรียนจะประเมินผลใน 4 ส่วนดังนี้

1. รูปแบบที่นำมาใช้ จะประเมินรูปแบบและแนวคิดที่นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ว่าช่วยฝึกฝนให้นักเรียนเกิดพฤติกรรม และมีความรู้ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตยหรือไม่
2. องค์ประกอบในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ครู นักเรียน สภาพแวดล้อม บรรยากาศ ฯลฯ
3. กระบวนการดำเนินงาน ซึ่งเป็นกระบวนการกลุ่ม
4. ผลที่ได้รับโดยทั่วไปจะประเมินผลในด้านความรู้และทักษะในระบบประชาธิปไตย และการประเมินพฤติกรรมในระบบประชาธิปไตย

กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2531) ได้เสนอแนะกิจกรรมสำคัญ ๆ เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา ดังนี้

1. การใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ
2. การสอนข่าวและเหตุการณ์
3. กิจกรรมการใช้ห้องสมุด
4. กิจกรรมการศึกษานอกสถานที่
5. กิจกรรมการจัดนิทรรศการ

6. กิจกรรมคณะกรรมการนักเรียน
7. กิจกรรมตู้รับความคิดเห็น
8. กิจกรรมประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้าง เสริมระบอบประชาธิปไตย
9. กิจกรรมวันสำคัญ
10. กิจกรรมการอยู่ค่ายพักแรม
11. กิจกรรมการแข่งขันกีฬา
12. กิจกรรมชุมนุมต่าง ๆ

ความหมายของกิจกรรมนักเรียน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายไว้ว่า "กิจกรรม" การทำงาน และการกระทำทุกอย่างในโรงเรียน การเรียนวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรในห้องเรียน เช่น การอ่าน การเขียน เหล่านี้ก็นับว่าเป็นกิจกรรมและยังได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมในโรงเรียนไว้ว่า กิจกรรมอาจอยู่ในหลักสูตรหรือนอกหลักสูตรก็ได้ ถ้ากิจกรรมใดกำหนดไว้ในหลักสูตรบังคับว่า ต้องเรียนต้องทำ ก็เรียกว่า กิจกรรมในหลักสูตร กิจกรรมใดที่มีได้กำหนดไว้ในหลักสูตรหรือไม่ได้บังคับว่าจะต้องเรียน แต่บุคคลในโรงเรียนร่วมกันจัดให้มีขึ้นโดยมุ่งให้เป็นสิ่งส่งเสริมการเรียนรู้ในชั้นให้ผลดีกว่าเดิม กิจกรรมนี้เรียกว่า "กิจกรรมนอกหลักสูตร หรือกิจกรรมพิเศษ" (กรมวิชาการ อนุสารประกอบหลักสูตรประถมศึกษา, 2504 : 1 - 10)

กัญญา สาธร (2514 : 325) ได้ให้ความหมาย "กิจกรรมนักเรียน (Student Activities) หมายถึง บรรดากิจกรรมประกอบหรือกิจกรรมนอกหลักสูตรทั้งหลายที่ให้การศึกษาก่อนนักเรียนนอกห้องเรียน"

ก่อ สวัสดิพิทักษ์ (2497 : 125) กล่าวว่า "กิจกรรมนักเรียน หมายถึง งานที่ครูและนักเรียนจัดขึ้น เพื่อส่งเสริมความเจริญเติบโตของนักเรียนเพิ่มเติมจากที่ระบุไว้ในหลักสูตร"

นพพงษ์ บุญจิตราดลย์ (2518 : 2) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมนักเรียน หมายถึง บรรดากิจกรรมประกอบทั้งในหรือนอกหลักสูตรทั้งหลายที่จะให้การศึกษาก่อนนักเรียนนอกห้องเรียน

วิชัย ราชฤทธิ์ศิริ (2522 : 123) กล่าวว่า "กิจกรรมนักเรียน หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนนอกเหนือจากกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ในหลักสูตรให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อสนองตอบความสนใจ และเพื่อส่งเสริมพัฒนาบุคลิกภาพอุปนิสัยของนักเรียนให้เหมาะสมกับสังคมประชาธิปไตย"

กู๊ด (Good. 1950 : 7) กล่าวว่า "กิจกรรมนักเรียน คือ โปรแกรมและการจัด
ดำเนินการ ซึ่งนักเรียน นักศึกษาหรือสถานศึกษาจัดขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเพลิดเพลิน
เพิ่มพูนความรู้ให้โอกาสนักเรียนได้แสดงความสามารถ ไม่มีการให้คะแนน ต้องจัดหา
เงินเพื่อดำเนินการเองและอยู่ภายใต้การควบคุมของสถานศึกษา"

จากความหมายของกิจกรรมที่กล่าวมาทั้งหมดพอจะสรุปได้ว่า กิจกรรมนักเรียน หมายถึง
กิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียนเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมผู้เรียนให้พัฒนาทั้งทางร่างกาย
อารมณ์ สังคม ควบคู่กับความเจริญงอกงามทางสติปัญญา เพื่อบรรลุถึงจุดหมายปลายทางของการศึกษา
ที่ตั้งไว้

กิจกรรมการใช้กระบวนการกลุ่ม

กระบวนการกลุ่ม หรือการเรียนรู้ด้วยการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นเทคนิคที่ใช้ในการฝึก
การเป็นผู้นำ มนุษยสัมพันธ์และการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงตนเองของบุคคลในวงการต่าง ๆ เช่น
ตามโรงงานอุตสาหกรรมและวงการธุรกิจ เป็นต้น ในวงการศึกษาก็ได้มีผู้นำมาใช้ในด้านการ
บริหารงานบุคคล การนิเทศการศึกษา การอบรมครูประจำการ การฝึกนิสิตฝึกสอน ตลอดจนนำมาใช้
ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน (Herbert A. Thelen. 1967)

คาร์เทอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good) ได้ให้ความหมายไว้ว่ากระบวนการกลุ่ม
หมายถึง รูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ต่อกันภายในกลุ่ม หรือเป็นแนวทางในการ
ดำเนินงานของกลุ่ม (Carter V. Good. 1959)

ทิสนา เทียนเสมอ ได้ให้ความหมายของกระบวนการกลุ่มไว้ว่า เป็นการใช้กลุ่ม
ในการแก้ปัญหาหรือกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกันเพื่อเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ผู้เรียนจะเป็นผู้เข้าร่วม
กิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง และใช้วิถีวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้เรียน ซึ่งเกิดขึ้นในขณะนั้นเป็น
กระบวนการสำคัญของการเรียนรู้ (ทิสนา เทียนเสมอ. 2515 : 31)

กระบวนการกลุ่มเพื่อสร้างเสริมพฤติกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียนมีลักษณะ เฉพาะ
คือเป็นกลุ่มที่จงใจจัดตั้งขึ้นเพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างหนึ่ง และเป็นกลุ่มที่
โรงเรียนส่งเสริมให้นักเรียนรวมตัวกันเพื่อร่วมกันปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียนนี้ก็อย่างหนึ่ง

1. กลุ่มเพื่อกิจกรรมการเรียนการสอน

หมายถึง กลุ่มของนักเรียนที่ครูจัดขึ้น เพื่อใช้เป็นกระบวนการในการจัดกิจกรรม
การเรียนการสอนในห้องเรียน กลุ่มประเภทนี้ครูผู้สอนจะดำเนินการโดยการแบ่งนักเรียนในห้อง

ออกเป็นกลุ่ม ๆ ประมาณ 4 - 6 กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะมีสมาชิกประมาณ 5 - 8 คน เพื่อให้รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมตามเนื้อหาในแผนการสอนแต่ละเรื่อง เมื่อเรียนจบเรื่องหนึ่งหรือแผนการสอนหนึ่งก็สลายตัวไป เมื่อจะเรียนเรื่องใหม่ในแผนการสอนใหม่ ก็ให้นักเรียนรวมกลุ่มกันใหม่

2. กลุ่มเพื่อการจัดกิจกรรมของโรงเรียน

เป็นกระบวนการกลุ่มที่โรงเรียนส่งเสริมให้นักเรียนรวมตัวกันเอง เพื่อจัดกิจกรรมในโรงเรียน เช่น คณะกรรมการนักเรียน คณะกรรมการสหกรณ์โรงเรียน ฯลฯ

การรวมกลุ่มประเภทนี้ สมาชิกในกลุ่มมีจำนวนไม่จำกัด แล้วแต่ใครจะสมัครใจอยู่กลุ่มไหน ระยะเวลาในการรวมตัวกันเพื่อการทำงานกลุ่มประเภทนี้ก็ไม่จำกัด อาจจะยืนยาวเป็นปีหรือหลายปีก็ได้ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของกิจกรรมแต่ละอย่างว่าต้องการที่จะให้นักเรียนได้อะไร (กองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2531 : 7)

การสอนข่าวและ เหตุการณ์

หมายถึง การให้ครูได้ใช้กิจกรรมที่เสนอไว้ในแผนการสอน โดยเน้นให้นักเรียนเกิดความสนใจต่อข่าวและ เหตุการณ์ ฝึกให้นักเรียนเคยชินกับการอ่านข่าว และ เล่าข่าวทุกวันจนนักเรียนเกิดความเคยชินกับการอ่านข่าวและ เล่าข่าวและติดตามข่าว จนคิดว่าข่าวคือสิ่งที่จำเป็น และเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตประจำวันของนักเรียน นอกจากนี้ ครูต้องฝึกให้นักเรียนรู้จักวิเคราะห์ข่าวอย่างมีวิจารณญาณ สามารถบอกได้ว่าข่าวและ เหตุการณ์ในลักษณะใดที่น่าเชื่อถือ และ ข่าวในลักษณะอย่างไรที่เชื่อถือไม่ได้ ครูต้องฝึกให้นักเรียนมีความสามารถในการถ่ายทอด และมีเหตุผลในการวิจารณ์ข่าว มีวิจารณญาณในการรับฟังข่าว มีสัจจะไม่บิดเบือนอำพรางความจริง การสอนข่าวควรมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนติดตามฟังข่าวตลอดเวลา
2. เพื่อฝึกให้รู้จักคิดและใช้เหตุผลในการวิเคราะห์ข่าว
3. เพื่อให้รู้จักปรับตัวให้ทันกับเหตุการณ์ต่าง ๆ
4. เพื่อนำข่าวและ เหตุการณ์ต่าง ๆ มาเป็นข้อคิดในการดำเนินชีวิต

ขั้นตอนการสอนข่าว

1. การหาข่าว
2. การประชุมเพื่อกรองข่าว

3. การเสนอข่าว
4. การอภิปรายซักถาม
5. การนำเสนอสรุปและวิเคราะห์ข่าว

(กองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2531 :

24 - 25)

การใช้ห้องสมุดเพื่อพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตย

รัฐจวน อินทรกำแหง (2517 : 33) ได้ให้ความหมายของงานบริการห้องสมุดโรงเรียนว่า คือการให้นักเรียนและครูได้รับความสะดวกในการใช้ห้องสมุด จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอ่าน และการค้นคว้าของนักเรียน จัดการปฐมนิเทศให้นักเรียนได้รู้จักวิธีการใช้ห้องสมุด ให้ความร่วมมือกับครูในการสอนโดยใช้ห้องสมุด หรือกล่าวได้ว่า การบริการของห้องสมุด หมายถึง การจัดบริการและวิธีการต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกและชักจูงใจให้บุคคลมาใช้บริการ เพื่อศึกษาค้นคว้าหาความรู้ความเพลิดเพลินจากหนังสือ สิ่งพิมพ์ และวัสดุทัศนวัสดุทุกประเภทที่มีอยู่ในห้องสมุด

โสภณ เพ็ชรพวง กล่าวว่า กิจกรรมห้องสมุด หมายถึง กิจกรรมทุกสิ่งทุกอย่างที่โรงเรียนจัดขึ้น กิจกรรมในห้องสมุดเป็นกิจกรรมร่วมและเสริมหลักสูตรได้เป็นอย่างดี ในห้องสมุดควรมีกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างแรงดึงดูดใจให้นักเรียนหันมาใช้ห้องสมุดอย่างจริงจัง กิจกรรมในห้องสมุดมี 2 อย่าง คือ กิจกรรมบริการและกิจกรรมส่งเสริมการอ่านและสันนทาการ (โสภณ เพ็ชรพวง. 2527 : 29)

กิจกรรมห้องสมุด เป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมนิสัยรักการอ่านแก่นักเรียน ให้นักเรียนรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ใ้รู้จักการค้นคว้า หาความรู้ด้วยตนเอง ครูควรให้นักเรียนมีบริการให้ยืม ซ่อมแซมหนังสือ และบริการอื่น ๆ นอกจากนี้ ครูบรรณารักษ์หรือครูที่ปรึกษากิจกรรมห้องสมุดควรจะให้ให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมอื่น ๆ เกี่ยวกับห้องสมุดด้วย เช่น การแนะนำหนังสือ การเล่านิทาน การเสนอหนังสือใหม่ การประกวดการอ่าน หรือกิจกรรมยอดนักอ่าน และการจัดนิทรรศการในโอกาสต่าง ๆ

การจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน อาจจะทำให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการเป็นคณะหรือเลือกหัวหน้าชั้นมาก่อน แล้วหัวหน้าเลือกคณะกรรมการก็ได้ สำหรับกิจกรรมการประกวด เช่น การประกวดการอ่านร้อยแก้ว ร้อยกรอง การเล่านิทาน ควรจะได้จัดให้มีการประกวดเป็นระดับชั้น

แต่ละระดับชั้นก็มีการแข่งขันกันระหว่างกลุ่มสีต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดไว้เป็นการถาวร ในการแข่งขัน ครูที่ปรึกษาและครูประจำชั้น จะต้องให้เหตุผลที่ชัดเจนว่า แพ้หรือชนะ เพราะเหตุใด พร้อมทั้งให้นักเรียนอภิปรายแสดงความคิดเห็น เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานในครั้งต่อไป (กองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2531 : 166)

กิจกรรมการศึกษานอกสถานที่

หมายถึง กิจกรรมการเรียนการสอนที่ต้องการให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง นอกเหนือจากการเรียนในห้องเรียน เช่น การศึกษาเกี่ยวกับการเกษตรในท้องถิ่น การศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการประชุมของคณะกรรมการต่าง ๆ ในท้องถิ่น ได้แก่ การประชุมสภาตำบล การประชุมผลเกษตรกร เป็นต้น ในการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ ครูผู้สอนจะต้องเตรียมการต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้า เช่น เป้าหมายที่ไปศึกษา สถานที่ไปศึกษา วิทยากรที่จะให้คำแนะนำ การแบ่งกลุ่มนักเรียน และประเด็นที่กำหนดให้นักเรียนศึกษา

การศึกษานอกสถานที่ เป็นกิจกรรมที่ฝึกฝนพฤติกรรมประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนได้เป็นอย่างดีกิจกรรมหนึ่ง เพราะก่อนไปศึกษานอกสถานที่ นักเรียนจะต้องมีการแบ่งกลุ่ม มีการเลือกประธาน เลขานุการ มีการกำหนดข้อตกลง มีการอภิปรายสรุปประเด็นต่าง ๆ พฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออกจะปรากฏให้บุคลากรในชุมชนได้พบเห็น และเกิดความรู้สึกที่ดีต่อพฤติกรรมเหล่านั้น เช่น นักเรียนเดินเป็นแถวมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีมารยาทในการพูดการถาม รู้จักใช้ความคิด และเหตุผลในการตัดสินใจหาความสามารถในการสรุปประเด็นต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชน (กองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2531 : 163)

กิจกรรมการจัดนิทรรศการ

เป็นกิจกรรมที่จัดเพื่อการเรียนการสอน เป็นการแสดงผลงานเพื่อสรุปบทเรียน โดยไม่คำนึงถึงว่าผลงานของเด็กนั้นจะสวยงามหรือไม่ เพื่อสร้างเสริมคุณธรรม คุณนิสัย ในเด็กให้เป็นคนมีระเบียบวินัย มีมารยาท ให้ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การเป็นคนประหยัดในการใช้ของหรือวัสดุอุปกรณ์ในการจัดนิทรรศการ และฝึกฝนให้เป็นคนรู้จักการแก้ปัญหา ตลอดจนการเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดนิทรรศการมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อให้นักเรียนเกิดความภูมิใจ และชื่นชมผลงานของตนเองและเพื่อน
2. เพื่อสรุปบทเรียนที่ได้เรียนมาแต่ละแผน

3. เพื่อให้ได้รู้จักวางแผนการทำงานร่วมกัน
4. เพื่อให้ได้รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
5. รู้จักทำงานร่วมกับหมู่คณะ
6. รู้จักพูดหรือรายงานต่อแขกผู้มาเยี่ยมชม ต้อนรับแขก กล่าวขอบคุณ การส่งแขก

การใช้แผน

ขั้นตอนการจัดนิทรรศการ

1. นักเรียนร่วมกันวางแผน
2. การแบ่งงาน
3. การเตรียมตัวของครู
4. การจัดนิทรรศการ
5. การประเมินผล

(กองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2531 : 51)

กิจกรรมคณะกรรมการนักเรียน

คณะกรรมการนักเรียน หมายถึง สภาผู้แทนของนักเรียนที่ได้รับการเลือกตั้งมาจากนักเรียนภายในโรงเรียน เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของนักเรียนในโรงเรียนทั้งหมด ในการที่จะพิจารณาถึงความปรารถนา และความต้องการของนักเรียนพร้อมทั้ง เป็นสื่อกลางที่จะบอกให้ผู้บริหารและคณะครูได้รู้ถึงความต้องการเหล่านั้น นอกจากนี้ ยังจะต้องช่วยเหลือร่วมมือในการจัดกิจกรรมนักเรียน การปรับปรุงโรงเรียน และส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ในโรงเรียนอีกด้วย ดังนั้น คณะกรรมการนักเรียนจะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตและอำนาจของโรงเรียน ด้วยเหตุนี้คณะกรรมการนักเรียนจึงต้องมีธรรมนูญของคณะกรรมการนักเรียน เพื่อกำหนดขอบเขต อำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบ ซึ่งธรรมนูญของคณะกรรมการนักเรียนนั้นจะต้องกำหนดให้ชัดเจน เพื่อให้ที่ว่คณะกรรมการนักเรียนจะได้ดำเนินการได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม อีกทั้งจะทำให้รู้ว่ากิจกรรมใดจะต้องดำเนินการเอง กิจกรรมใดจะต้องร่วมมือประสานกับคณะครูในโรงเรียน และกิจกรรมใดที่อยู่นอกเหนืออำนาจของคณะกรรมการนักเรียน ประสิทธิภาพในการดำเนินงานของคณะกรรมการนักเรียนนั้นจะสะท้อนถึงประสิทธิภาพของโรงเรียนเช่นกัน (กองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2531 : 150)

กิจกรรมผู้รับความคิดเห็น

กิจกรรมผู้รับความคิดเห็น เป็นกิจกรรมที่จัดให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ของตนเอง ทั้งด้านการเรียนการสอน การปกครอง และการจัดกิจกรรมอื่น ๆ ของโรงเรียน โดยการเขียนแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล แล้วส่งลงในตู้รับความคิดเห็น ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ภายในขอบเขตของกฎ ระเบียบ ที่กำหนดไว้

กิจกรรมนี้ดำเนินการโดยคณะกรรมการซึ่งได้มาจากการเลือกตั้ง แต่ละวันคณะกรรมการจะต้องเปิดตู้รับความคิดเห็นเพื่อรวบรวมปัญหาต่าง ๆ นำมาอภิปรายหาแนวทางแก้ไข

นอกจากรับข้อคิดเห็นจากสมาชิกแล้ว อาจจะขยายไปถึงครู ผู้ปกครองด้วยก็ได้ เมื่อรวบรวมข้อคิดเห็นแล้วก็นำเสนอต่อคณะกรรมการนักเรียนเช่นเดียวกัน หากเป็นปัญหาสำคัญที่คณะกรรมการนักเรียนไม่สามารถแก้ไขได้ ก็ให้นำเสนอคณะกรรมการที่ปรึกษา เพื่อหาทางแก้ไขปรับปรุงต่อไป ((กองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2531 : 165)

กิจกรรมประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้าง เสริมระบบประชาธิปไตย

กิจกรรมประชาสัมพันธ์ เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการโฆษณา ชี้แจง แลกเปลี่ยน หรืออาจเป็นการจัดรายการสารบันเทิงหรืออื่น ๆ เพื่อให้ผู้นับทราบ โดยการจัดทำเอกสาร สิ่งพิมพ์ บ้ายโฆษณา บ้ายนิเทศ วารสาร หรือการออกอากาศโดยวิทยุ เครื่องขยายเสียง

การดำเนินงานต้องจัดในรูปคณะกรรมการ โดยเลือกตั้งจากนักเรียนในโรงเรียน เช่นเดียวกับกิจกรรมอื่น ๆ มีครูที่ปรึกษาคอยแนะนำชี้แจงการปฏิบัติงาน หรือการใช้อุปกรณ์อื่น ๆ เช่น ไมโครโฟน เทปบันทึกเสียง และเครื่องขยายเสียง เป็นต้น

นอกจากจะประชาสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และนักเรียนกับนักเรียนภายในโรงเรียนแล้ว อาจจัดขึ้นระหว่างชุมชน หรือบ้านกับโรงเรียนด้วยก็ได้ อาจนำข่าวความเคลื่อนไหวบุคคลดีเด่นในท้องถิ่นมาจัดทำข่าว หรือเชิญมาออกอากาศโดยวิทยุ เครื่องขยายเสียงหรือบันทึกเสียง แล้วมาออกอากาศก็ได้ ในการกระจายเสียงควรจะได้จัดทำรายการไว้ล่วงหน้า มีการแจ้งรายการออกอากาศให้ผู้ฟังทั้งในและนอกโรงเรียนทราบ กิจกรรมนี้จะทำให้บ้านและโรงเรียนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันเป็นอย่างสูง โรงเรียนที่มีความพร้อมด้านบุคลากร และวัสดุอุปกรณ์ดังกล่าว ควรจะได้จัดกิจกรรมนี้ (กองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2531 : 165 - 166)

กิจกรรมวันสำคัญ

กิจกรรมวันสำคัญเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกฝนการทำงานด้วยกระบวนการกลุ่มร่วมกับชุมชน ในวันสำคัญเกี่ยวกับ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ตามลัทธิธรรมเนียม ประเพณีเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีต จัดกิจกรรมเพื่อให้สมาชิกได้รำลึกถึงความสำคัญของเหตุการณ์นั้น ๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันมาฆบูชา วันจักรี วันฉัตรมงคล วันวิสาขบูชา วันสงกรานต์ วันสารท วันลอยกระทง วันไหว้ครู วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันบิรมหาราช กิจกรรมที่ควรจัด เช่น การเชิญวิทยากรมาบรรยายการศึกษาออกสถานที่ การจัดนิทรรศการ การประกวด การทำบุญตักบาตร การถวายพระมาลา

แต่ละวันจะมีกิจกรรมที่กระตุ้นให้รำลึกถึงแตกต่างกัน แต่ทุกวันกิจกรรมจะต้องมี คณะกรรมการ ครูที่ปรึกษาร่วมกัน ปฏิบัติงานในรูปคณะกรรมการ (กองวิชาการ สำนักงาน คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2531 : 167)

กิจกรรมการอยู่ค่ายพักแรม

ในสภาพการณ์ปัจจุบัน สิ่งแวดล้อม ภาวะเศรษฐกิจ และระบบสังคม ทำให้คนเห็นประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ของสังคม เป็นเหตุให้สังคมเสื่อมลง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องหาวิธีการที่ทำให้คนรับผิดชอบต่อสังคม ตลอดจนสอนเยาวชนให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม สามารถดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน รู้จักทำงานร่วมกันด้วยความสามัคคี และรับผิดชอบต่อส่วนรวม ทั้งในระดับที่เป็นบุคคลในกลุ่มสมาชิกของสถาบัน และหน่วยงานของสังคมโดยส่วนรวม (ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา. 2525 : 1)

นาง พรหมา (2525 : 50) กล่าวว่า กิจกรรมค่ายพักแรมเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สามารถสร้างเสริมคุณสมบัตินี้ได้มาแล้วได้เนื่องจาก

1. กิจกรรมค่ายพักแรมเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องไม่ขาดช่วง จึงสามารถพัฒนาและเปลี่ยนแปลงบุคลิกอุปนิสัย ของชาวค่ายได้ในระยะเวลาอันสั้น
2. กิจกรรมค่ายพักแรมเป็นการใช้ชีวิตกลางแจ้ง ท่ามกลางธรรมชาติ จึงช่วยพัฒนาด้านร่างกาย
3. กิจกรรมค่ายพักแรมเป็นกิจกรรมที่ดึงดูด ให้เยาวชนเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รวมทั้งปลูกฝังให้เด็กอยู่ร่วมกันตามระบอบประชาธิปไตย ฝึกการทำงานเป็นทีม รู้จักการแก้ปัญหาเป็นกลุ่ม และรู้จักการช่วยเหลือตนเอง

4. ค่ายพักแรมเป็นชุมชนของชาวค่ายเอง ซึ่งทุกคนมีสิทธิในการร่วมและจัดกิจกรรม
5. ค่ายพักแรมเป็นที่รวมของเยาวชนจากหลายครอบครัว ต่างฐานะ ต่างศาสนา จึงเป็นการฝึกการปรับตัวและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น
6. ค่ายพักแรมทำให้เกิดความประทับใจแก่เยาวชนในสิ่งที่ได้ จะสามารถช่วยในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเยาวชนได้
7. ค่ายพักแรมสามารถผลิตผู้นำเยาวชนได้ เนื่องจากผู้นำจะได้รับการอบรมเป็นอย่างดีก่อน จนสามารถเป็นพี่เลี้ยงเยาวชนได้

จะเห็นได้ว่า กิจกรรมค่ายพักแรมเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้คุณประโยชน์ต่อเยาวชน แต่การที่ค่ายพักแรมจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้นั้น ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญ 5 ประการ คือ

1. การจัดทำเนืงการค่ายพักแรม
2. ผู้นำที่มีประสิทธิภาพ
3. สมาชิก หรือกลุ่มคนที่มารวมกันมากกว่า 2 คน
4. การใช้ชีวิตนอกเมือง หรือสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ
5. ช่วงเวลาที่ก่อให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้

เมื่อพิจารณาปัจจัยทั้งหมดแล้ว จะเห็นได้ว่าผู้นำค่ายพักแรมเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้ความมุ่งหมายของค่ายพักแรมบรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำค่ายพักแรมจะเป็นทั้งกรรมการ เป็นที่ปรึกษา เป็นผู้นำกิจกรรม เป็นเจ้าหน้าที่ที่คอยให้ความช่วยเหลือแนะนำชาวค่าย ตลอดจนทำให้ประสบการณ์การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ สมตามเจตจำนงของชาวค่าย และวัตถุประสงค์ของค่ายพักแรม

การอยู่ค่ายพักแรมจึงเป็นกิจกรรมพัฒนาการอย่างหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ในการจัดเพื่อให้ นักเรียนได้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รู้จักทำงานร่วมกับผู้อื่น และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคม แวดล้อม รู้จักรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย รู้จักรักษาสุขภาพของตนเองและส่วนรวม

สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาควรจัดให้นักเรียนชั้น ป.4 - 6 อยู่ค่ายพักแรมในโรงเรียน โดยใช้เวลาประมาณ 2 วัน กับ 1 คืน โดยครูที่ปรึกษาควรให้นักเรียนพิจารณาเรื่องสถานที่ ระยะเวลา การคมนาคม ความปลอดภัย กิจกรรมรื่นเริง เพื่อจะได้เตรียมรองรับเมื่อเกิดปัญหา

การดำเนินงานควรให้มีคณะกรรมการฝ่ายนั้นหนาการเป็นผู้รับผิดชอบ มีการประชุมวางแผนและแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ (กองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2531 : 167 - 168)

การแข่งขันกีฬา

การแข่งขันกีฬา เป็นการแข่งขันกีฬาภายในโรงเรียน จัดขึ้นเพื่อให้ให้นักเรียนรู้จักการวางแผนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ฝึกให้รู้จักการเคารพต่อกฎ ข้อบังคับของการแข่งขัน ให้นักกีฬา ชื่นและรู้จักอภัย เคารพในสิทธิของผู้อื่น และรู้จักหน้าที่ของตนเอง และมีวัตถุประสงค์ตามเนื้อหาวิชาพลศึกษา คือ เพื่อให้ให้นักเรียนได้มีโอกาสนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้เรียนมาแล้วในหลักสูตรนำมาใช้ เพื่อการออกกำลังกาย และเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงในสภาพการณ์จริง ๆ

โรงเรียนที่มีชมรมกีฬา ควรจะเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องนี้ มีการพิจารณาคัดเลือกนักเรียนเป็นคณะกรรมการดำเนินงาน มีประธานนักเรียน เป็นประธานดำเนินงาน โดยจะต้องมีการกำหนดวันเวลา และสถานที่แข่งขัน ประเภทของกีฬา กรีฑา เงินงบประมาณดำเนินการ การจัดหารางวัล การโฆษณาประชาสัมพันธ์ การจัดหาอุปกรณ์ การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ทั้งนี้ต้องมีครูที่ปรึกษาเป็นผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือ (กองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2531 : 167 - 168)

ไพโรจน์ สุวรรณภักดี (2525 : ง - จ) กล่าวว่า ปัญหาการจัดและดำเนินการแข่งขันกีฬาภายในโรงเรียน ปัญหาที่พบมากที่สุด ตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน คือ สถานที่ไม่เพียงพอ โดยเฉพาะสถานที่กลางแจ้ง และขาดการตรวจสอบสุขภาพนักเรียนก่อนการเข้าร่วมการแข่งขัน เงินสำหรับจ่ายค่าล่วงเวลา และสวัสดิการสำหรับบุคลากร ขาดการประสานงานและความร่วมมือระหว่างผู้บริหารโรงเรียน

วิสิฐ เขมะภาคะพันธ์ (2522 : ค - ง) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาการจัดและดำเนินการโปรแกรมพลศึกษาในโรงเรียนพาณิชยการในกรุงเทพมหานคร" ผลการวิจัยพบว่า ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดและดำเนินการแข่งขันกีฬาภายในโรงเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อนำให้นักเรียนเกิดความสามัคคี เป็นผู้มีระเบียบวินัย และเคารพกติกาการแข่งขัน กิจกรรมที่จัดบ่อยได้แก่ บาสเกตบอล และวอลเลย์บอล จัดเป็นกีฬา โดยใช้เวลา 1 สัปดาห์ในภาคต้น ได้รับความสนใจจากนักเรียนและครูเป็นจำนวนมาก เงินงบประมาณที่ใช้ได้จากบำรุงการศึกษาของโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่

ศัลป์พงศ์ ศรีวุฒิ (2523 : ง - จ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาการจัดและดำเนินการโปรแกรมพลศึกษาในโรงเรียนผู้ใหญ่อายุสามัญ ระดับที่ 5 ในกรุงเทพมหานคร" พบว่า ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการจัดการแข่งขันกีฬาภายใน คือ ขาดงบประมาณสำหรับดำเนินการแข่งขัน ผู้บริหารโรงเรียนไม่มีนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนการกีฬา

หน่วยศึกษานิเทศก์ (กรมพลศึกษา 2525) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของครูพลศึกษาโปรแกรมพลานามัยในโรงเรียนระดับประถมศึกษาทั่วประเทศ พบว่า

เกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของครูผู้สอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยในวิชาพลศึกษา และกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในวิชาสุขศึกษาระดับประถมศึกษา

ด้านหลักสูตรพลศึกษาและสุขศึกษาระดับประถมศึกษา ครูไม่เห็นด้วยกับเนื้อหาในหลักสูตรซ้ำและมากจนสอนไม่ทันตามหลักสูตร

วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย

กระทรวงศึกษาธิการ (2524 : 14) ได้เสนอแนะแนวทางในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กเรียนมีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงคุณค่าของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สามารถให้สิทธิเสรีภาพภายในขอบเขตของกฎหมาย มีความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ตนเอง และสังคม โดยดำเนินการจัดให้มีคณะกรรมการนักเรียนหรือสภานักเรียนขึ้น

สำหรับปีการศึกษา 2528 กระทรวงศึกษาธิการได้เน้นการสอนประชาธิปไตยให้เป็นผล และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างจริงจัง โดยให้โรงเรียนจัดกิจกรรมทุกประเภท โดยสอดแทรกการอยู่ร่วมกัน และการทำงานแบบประชาธิปไตยควบคู่กับการสอนภาคปฏิบัติด้วย (ชวน หลีกภัย. 2528 : 5) อย่างไรก็ตาม เครื่องมือสำคัญอันที่จะพัฒนานักเรียนให้เป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยนั้น ขึ้นอยู่กับวิธีการให้การศึกษาเป็นสำคัญ ดังได้มีผู้กล่าวถึงความรู้ ความเข้าใจของประชาชนชาวไทยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยว่า "...เรารู้จักประชาธิปไตยเฉพาะในเรื่องการปกครอง เราไม่ได้รับการปลูกฝังลักษณะของประชาธิปไตยลงไปในชีวิต จิตใจ ฉะนั้นการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงานทั้งส่วนตัว และส่วนรวมทั่วไป จึงไม่มีลักษณะของประชาธิปไตย..." (เกรียง เอี่ยมสกุล. 2510 : 17) เสนอว่า "การสอนในแนวทางปฏิบัติจะต้องให้นักเรียนทำงานเป็นหมู่คณะ นักเรียนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น และรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ เขารัตน์ ศันสยะวิชัย (2525 : 48 - 49) ที่ว่า.....

ในทางปฏิบัติ ครูจะต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนปฏิบัติหลักการประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น เปิดโอกาสให้มีการเลือกหัวหน้านักเรียน โดยการออกเสียงทั้งวิธีลับ และ เปิดเผย จัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ กิจกรรมนอกหลักสูตร โดยมีครูเป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำอย่างมีเหตุผล

เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายหลักที่จะปลูกฝังเยาวชนของชาติไทยให้มีคุณธรรม ระเบียบวินัย ความจงรักภักดีต่อสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และ เลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตลอดจนการดำรงส่งเสริมเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทย เพื่อความเป็นเอกราช ความมั่นคงของชาติตลอดไป

เพื่อเป็นการสนองนโยบายของรัฐบาล และให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้วางหลักเกณฑ์ และวิธีการจัดกิจกรรมนักเรียนใหม่ ซึ่งมีจุดประสงค์ดังนี้

1. เพื่อให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย
2. เพื่อให้ความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
3. เพื่อให้ความเข้าใจ และ เลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมี

พระมหากษัตริย์เป็นประมุข

4. เพื่อให้ความรับผิดชอบในการปฏิบัติตามลัทธิ และหน้าที่ภายในขอบเขตของกฎหมาย
5. เพื่อให้ความซาบซึ้งในคุณค่า ดำรงไว้ และส่งเสริมเอกลักษณ์ วัฒนธรรมอันดีงาม
6. เพื่อให้เกิดความรัก และความภักดีในหมู่คณะ
7. เพื่อส่งเสริมทักษะ ความถนัด และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
8. เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย และจิตใจ และให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็น

ประโยชน์

แนวคิดและวิธีการ

ในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา

1. ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตรและการปกครองของนักเรียนรวมทั้งบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนจะต้องเน้นการใช้ขบวนการกลุ่ม ระบบหมู่

ความเป็นประชาธิปไตยมีการกระตุ้นให้ร่วมกันคิดและแก้ปัญหาในทุกกิจกรรมโดยให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนการสอน

2. ผู้ปฏิบัติควรตระหนักว่า วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยนั้นมีอยู่แล้วในสังคมไทยตามหลักพุทธธรรม ดังนั้นจึงควรนำพุทธธรรมมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างจริงจัง
 3. การพัฒนาประชาธิปไตยควรดำเนินการต่อเนื่องทุกระดับชั้นทางการศึกษา
 4. การปลูกฝังประชาธิปไตย ควรพัฒนาและเป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
 5. ขอความร่วมมือจากผู้ปกครอง โดยการประชุมชี้แจงในการประชุมประจำปี เพื่อการเสริมพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนที่บ้าน
 6. ในการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนต้องพัฒนาทั้งระบบโดยพัฒนาบุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียนทั้ง 4 ฝ่ายคือ
 - 6.1 ผู้บริหาร
 - 6.2 ผู้สอน
 - 6.3 บุคลากรอื่น เช่น ภารโรง อธิการ
 - 6.4 นักเรียน
- (กองวิชาการ. 2528 : 58 - 59)

หลักในการจัดกิจกรรม

ประภาพรธรรม สุวรรณสุข ได้กล่าวถึงหลักในการจัดกิจกรรมไว้ดังนี้

1. นักเรียนทุกคนเป็นสมาชิกของโรงเรียนมีสิทธิ์และหน้าที่อันชอบธรรมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น
2. หลักการรับสมาชิกและการเข้าร่วมกิจกรรมต้องยึดหลักประชาธิปไตยทุกคนมีสิทธิ์เท่ากัน
3. ครูไม่ควรควบคุมการทำงานของนักเรียน แต่ควรให้การดูแลแนะนำในการทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด
4. ผู้บริหารและครูควรทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษา มิใช่สั่งการ
5. การทำกิจกรรมต่าง ๆ ควรจะเริ่มจากสิ่งทีเล็ก ๆ ง่าย ๆ ไปสู่กิจกรรมที่ใหญ่และยากขึ้น

6. ในการพิจารณากิจกรรมใด ๆ ก็ตาม ควรจะต้องคิดอย่างรอบคอบถึงองค์ประกอบ และอุปสรรคต่าง ๆ

7. ควรมีการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการทำกิจกรรมให้พร้อม

8. การจัดกิจกรรมทุกชนิด ควรจะต้องมีการเก็บบันทึกเกี่ยวกับกิจกรรมที่ได้ทำไป ทั้งวัตถุประสงค์และวิธีการจัด ผลที่ได้รับและข้อเสนอแนะต่าง ๆ

9. โรงเรียนและชุมชนควรจะได้รับรู้เกี่ยวกับการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน (ประภาพรธรรม สุวรรณสุข. 2524 : 172 - 174)

กระทรวงศึกษาธิการได้วางหลักเกณฑ์ในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมต้องเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล

2. จะต้องเป็นไปเพื่อวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมี

พระมหากษัตริย์เป็นประมุข

3. จะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีระเบียบวินัยในตนเอง

4. จะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูและนักเรียน

5. การจัดกิจกรรมจะต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของทางราชการ

6. การจัดกิจกรรมใด ๆ จะต้องมีการและระเบียบข้อบังคับของกิจกรรม

โครงการและระเบียบข้อบังคับจะต้องเป็นของโรงเรียน

7. นักเรียนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามความถนัดและความสนใจ

8. ทุกกิจกรรมจะต้องมีครู อาจารย์ในโรงเรียนเข้าร่วมรับผิดชอบดำเนินการด้วย

9. บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมจะต้องเป็นบุคคลที่อยู่ปัจจุบันในสถานศึกษานั้น

เว้นแต่วิทยากรให้อยู่ในดุลพินิจของหัวหน้าสถานศึกษา

10. การจัดให้มีกิจกรรมเลือกใด ๆ หรือไม่ ให้อยู่ในดุลพินิจของหัวหน้าสถานศึกษา

11. การจัดกิจกรรมใด ๆ ในโรงเรียน ควบคุม การรับจ่าย หรือพัสดุสิ่งของอื่น ๆ

ให้เป็นไปตามระเบียบประหยัดเพื่อความมั่นคงของชาติ

12. ในกรณีที่หัวหน้าสถานศึกษาพิจารณาเห็นว่า กิจกรรมใดไม่เหมาะสม มีการกระทำ หรือนำมาซึ่งอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ ให้นำหัวหน้าสถานศึกษาสั่งยกเลิกกิจกรรมนั้น

(กระทรวงศึกษาธิการ. 2520 : 4)

วิธีการดำเนินการ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา

1. ศึกษาเอกสารคู่มืออย่างละเอียด พร้อมทั้งจดประเด็นสำคัญ
2. พิจารณาถกเถียงกันถึงสาระสำคัญเพื่อการเข้าใจที่แจ่มแจ้ง
3. ผู้บริหารจัดสัมมนาครูในโรงเรียน อภิปรายเนื้อหาสาระ เพื่อให้คณะครูได้แสดง

ความคิดเห็น

4. ผู้บริหารแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
5. คณะกรรมการดำเนินการจัดกิจกรรม ประชุมเพื่อจัดโครงการจัดกิจกรรมและเสนอให้ผู้บริหารพิจารณาอนุมัติ
6. หลังจากผู้บริหารอนุมัติแล้ว คณะกรรมการดำเนินงานตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในโครงการในรูปการทดลองก่อนเพื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรคและหาทางแก้ไขเพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนต่อไป ซึ่งมีการปฏิบัติดังนี้
 1. จัดประชุมเพื่อกำหนดหัวข้อประเมินสภาพปัจจุบันของโรงเรียนโดยประชุมระยะสั้นไม่เกิน 3 ชั่วโมง จัดประชุมระยะยาวเวลาประมาณ 2 วัน เพื่อให้ครูได้เรียนรู้จากกันและกันถึงสภาพของการปฏิบัติงานของโรงเรียนในทัศนะของแต่ละคน ขณะเดียวกันก็พื้นฐานความคิดที่มองสภาพโรงเรียนที่เป็นอยู่และที่คาดหวัง
 2. สอดแทรกความคิดใหม่หรือภาพพจน์ในอนาคต
 3. กำหนดเป้าหมายและวิธีปฏิบัติ
 4. นำแม่แบบวิธีการประชาธิปไตยไปฝึกฝนนักเรียน
 5. ผู้บริหารโรงเรียนให้ทุกชั้นเรียนดำเนินการตามที่กำหนด
 6. ผู้บริหารออกนิเทศโรงเรียนเป็นประจำทุกวัน หรือมอบหมายให้ครูวิชาการ
 7. การประเมินผลโครงการ ผู้บริหารและคณะครูร่วมกันประเมิน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2528 : 52 - 54)

ประโยชน์ของการดำเนินกิจกรรม

การเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย กิจกรรมเหล่านี้เป็นทั้งกิจกรรมในหลักสูตร กิจกรรมเสริมหลักสูตรและกิจกรรมร่วมกับชุมชน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2528 : 186) ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอแนะนำประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตรมาเสนอ เพื่อให้ครอบคลุมถึงกิจกรรมทั้งหมด

กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์ถ้าใช้ให้ถูกทาง มิลเลอร์ (Miller) มอยเยอร์ (Moyer) และ แพททริก (Patrick) ได้เสนอแนะประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้

4 ประการคือ

1. ประโยชน์ต่อตัวนักเรียนเอง
2. มีส่วนช่วยเสริมสร้างหลักสูตรให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
3. มีส่วนช่วยในการบริหารโรงเรียน
4. มีส่วนช่วยสังคม

(Franklin A Miller, James H. Meyer and Robert B. Patrick.

1959 : 13 - 19)

กิลเบิร์ต (Gillbert) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ในงานของเขาว่า ไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่นักเรียนเท่านั้น กิจกรรมอาจก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมอีกด้วย (Wren C. Gillbert. 1951 : 4)

ความรู้ความเข้าใจและทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยของเยาวชน

ในเรื่องความรู้ความเข้าใจและทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยนี้ หาญ อันวังค์ ได้ศึกษาความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักศึกษาผู้ใหญ่ระดับ 4 ในกรุงเทพมหานคร พบว่านักศึกษาส่วนใหญ่เข้าใจเนื้อหาวิชาบางส่วน เช่น ประชาธิปไตยในการดำรงชีวิตประจำวัน แต่ไม่เข้าใจในบางเรื่อง เช่น ลักษณะการปกครองแบบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย และหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น (หาญ อันวังค์. 2511 : 52) ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับ วนิดา ธนศุภานุเวช ที่ได้ศึกษาเพื่อสำรวจความคิดและความสนใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้พบว่านักเรียนส่วนใหญ่เข้าใจเกี่ยวกับความหมายของประชาธิปไตยทั้งในการดำรงชีวิตและความคิดที่เป็นประชาธิปไตย แต่ยังมีส่วนน้อยที่มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อรัฐบาล (วนิดา ธนศุภานุเวช. 2512 : 31 - 32) และการค้นพบของ วัลลภ พุ่มพวง ซึ่งศึกษากิจการความคิดเห็นของคนไทยเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และไม่ได้ศึกษาต่อ ปรากฏว่าส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไม่ถูกต้องในเรื่องความรับผิดชอบในหน้าที่ของพลเมืองดี ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย ค่านิยม และศาสนานิกาย มีอยู่เรื่องเดียวที่เข้าใจถูกต้องคือ การอยู่ร่วมกันในชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย (วัลลภ พุ่มพวง. 2514 : บทคัดย่อ)

จากการวิจัยที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่า เยาวชนส่วนใหญ่มักมีความคิดเห็นและความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยในการดำรงชีวิตประจำวัน แต่ในเรื่องที่ไกลตัวออกไป เช่น ระบอบรัฐธรรมนูญ บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือการวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ ในระบอบประชาธิปไตยนั้นยังไม่เข้าใจหรือยังไม่เข้าใจอย่างถูกต้องนัก

การประเมินผลการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย

การประเมินผล จะ เน้นเฉพาะการประเมินพฤติกรรมและระบบประชาธิปไตยเท่านั้น ซึ่งจะประเมินโดยส่วนรวมไม่ประเมินเป็นรายกลุ่ม หรือรายบุคคล โดยจะประเมินทั้งระบบ 4 จุด

จุดที่ 1 รูปแบบที่นำมาใช้ จะต้องประเมินรูปแบบและแนวคิดที่นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ว่าช่วยฝึกฝนให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมและมีความรู้ ความเข้าใจระบบประชาธิปไตยได้หรือไม่ เช่น รูปแบบในการจัดตั้งคณะกรรมการนักเรียน รูปแบบในการจัดตั้งกลุ่ม (สี) ต่าง ๆ

จุดที่ 2 องค์ประกอบ องค์ประกอบในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ครู นักเรียน สภาพแวดล้อม บรรยากาศ เครื่องมือ อุปกรณ์ และโอกาส ในการปฏิบัติงานจะต้องประเมินว่าองค์ประกอบดังกล่าวจะสนับสนุนต่อการสร้าง เสริมพฤติกรรมและระบบประชาธิปไตยได้หรือไม่ เช่น ครูที่ปรึกษา มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมอย่างไร หรือมีเจตคติที่ต่อการจัดหรือไม่ บรรยากาศเอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างไรบ้าง เป็นต้น

จุดที่ 3 กระบวนการดำเนินงาน กิจกรรมที่จัดขึ้นในโรงเรียนจะต้องเน้นกระบวนการที่เป็นประชาธิปไตย เช่น มีการจัดตั้งกลุ่ม (สี) ต่าง ๆ มีการกำหนดนโยบายของกลุ่ม (สี) มีการสร้างเงื่อนไข ข้อตกลง กฎ ระเบียบ หรือธรรมนูญ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติแก่สมาชิก มีการสร้างมาตรการหรือระบบในการควบคุมการปฏิบัติงาน มีการเลือกผู้แทนกลุ่ม มีการเลือกตั้งที่เป็นระบบ มีการติดตามผลการปฏิบัติงาน

จุดที่ 4 การประเมินผลที่ได้รับ การประเมินผลการสร้าง เสริมระบบประชาธิปไตยที่สำคัญ 2 ประการ คือ การประเมินความรู้และทักษะในระบบประชาธิปไตย และการประเมินพฤติกรรมในระบบประชาธิปไตย (กองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ.

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จันทร์ ชุ่มเมืองปัก (2508 : 20) ได้ให้ความเห็นว่า "กิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารโรงเรียน ที่มีความสำคัญในอันที่จะช่วยสร้างให้ประสบการณ์ และชีวิตประจำวันของผู้เรียนมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเปรียบเทียบว่า ถ้าวิชาการต่าง ๆ ในหลักสูตรเป็นอาหารเลิศรสแล้ว กิจกรรมเสริมหลักสูตรก็คือส่วนประกอบที่สำคัญและจำเป็นได้แก่ เครื่องเทศและซุสนั่นเอง การเรียนการสอนก็ต้องการกิจกรรมฉนั้น"

สกลิต จิตตะนาดี (2518 : 52, 61) ได้ศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม ในจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม ระหว่างเพศชายและเพศหญิง โดยใช้ กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม โรงเรียนมัธยมศึกษาสายสามัญ ในจังหวัดอุบลราชธานี จำนวนทั้งสิ้น 400 คน โดยใช้แบบทดสอบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น พบว่านักเรียนชายและนักเรียนหญิง มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน และ เรื่องที่นักเรียนชายและนักเรียนหญิง ตอบถูกมากที่สุดมี 3 เรื่องคือ

1. การมีส่วนร่วมในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย
2. การใช้สิทธิเสรีภาพของพลเมืองในการปกครองระบอบประชาธิปไตย
3. การเสียภาษีอากร

อรารรรณ พนาพันธ์ (2518 : 65 - 67) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดสถานักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับลักษณะ และวิธีการจัดสถานักเรียน ตลอดจนความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับปัญหาในการจัดสถานักเรียนโดยใช้กลุ่มตัวอย่าง คือ ครู และนักเรียนในโรงเรียนราษฎร์ และโรงเรียนรัฐบาลรวม 8 แห่ง ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 416 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือ พบว่ากิจกรรมสถานักเรียน เป็นแหล่งกลางในการฝึกฝนให้นักเรียนมีประสบการณ์ในการปกครองการบริหารงานตามระบอบ ประชาธิปไตย ทั้ง เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกฝนตนเอง เพื่อเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย ตลอดจนเป็นตัวแทนของนักเรียน และเป็นแหล่งกลางของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน สถานักเรียนยังมีสิทธิและหน้าที่ในการจัดกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย จากโรงเรียน และกิจกรรมที่ได้รับความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษา พิจารณาออกกระ เบียบข้อบังคับ ที่ไม่ขัดต่อนโยบายของโรงเรียน และแก้ไขข้อบังคับต่าง ๆ ของสถานักเรียน ควบคุม ตรวจสอบ และยับยั้งการทำงานของคณะกรรมการบริหาร และ เสนอแนะให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงาน

โดยทั่ว ๆ ไปของโรงเรียน ตลอดจนพิพาทภาคคีของนักเรียน เสนอผลการพิจารณาต่อผู้บริหารโรงเรียนเพื่อสั่งการตามสมควร ส่วนปัญหาในการจัดสถานักเรียนนั้นเนื่องจากครู และนักเรียนขาดประสบการณ์และความรู้ในการจัดสถานักเรียน ขาดความร่วมมือจากสมาชิกสถานักเรียน ครูผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน

พระพงษ์ ศรีเหนียง (2524 : 90 - 92) ได้ศึกษาความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนโรงเรียนบ้านพุ่มวง เพื่อศึกษาความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3, 4, 5 และ 6 ของนักเรียนโรงเรียนบ้านพุ่มวง เปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่คาดหวัง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3, 4, 5 และ 6 โรงเรียนบ้านพุ่มวง ตำบลหนองชุมพล อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี รวม 100 คน โดยใช้แบบสำรวจความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย 8 ลักษณะ จำนวน 30 สถานการณ์ พบว่าจำนวนนักเรียนที่มีพฤติกรรมแสดงความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยสูงกว่าเกณฑ์ที่คาดหวังได้แก่ คุณลักษณะต่อไปนี้เป็นคือ การมีความรับผิดชอบ การทำงานเป็นหมู่คณะ การเคารพในความเสมอภาคของมนุษย์ การมีวินัยในตนเอง การรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การยอมรับในเหตุผล ความคิดรวบยอดใกล้เคียงกับเกณฑ์ที่คาดหวังได้แก่ คุณลักษณะการใช้เสียงข้างมากในการตัดสินใจ และความคิดรวบยอดต่ำกว่าเกณฑ์ที่คาดหวัง ได้แก่ คุณลักษณะการเชื่อในวิธีการหาเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ ผู้วิจัยได้เสนอแนะสำหรับครูทั่วไปดังนี้

1. เพื่อให้การปลูกฝังประชาธิปไตยแก่นักเรียนบังเกิดผลสำเร็จ ครูทุกคนควรเป็นผู้ตระหนักในคุณค่าของประชาธิปไตย มีค่านิยมที่เอื้ออำนวยต่อประชาธิปไตย ในการจัดกิจกรรมจึงจะเป็นการถ่ายทอดคุณลักษณะของพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นจากความปรารถนาของครูอย่างจริงจัง

2. ในการสอนทุกวิชาควรปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนของโรงเรียนบ้านพุ่มวงให้ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยแก่เยาวชน

3. ครูทุกคนควรร่วมมือกันพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยแก่นักเรียน ให้ให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่ม การแสดงความคิดเห็น การรู้จักแสวงหาความรู้ วิธีการอยู่ร่วมกับคนอื่น เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนเกิดทักษะการดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตยจากประสบการณ์ตรง

4. การเรียนการสอนควรเน้นเรื่องการเชื่อในวิธีการหาเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ให้มาก

จางจันท์ พวงจันท์แดง (2526 : 67 - 73) ได้ศึกษาภาวะผู้นำของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาที่ศึกษาตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 และเปรียบเทียบภาวะผู้นำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนที่อยู่ในโครงการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยกับโรงเรียนธรรมดาโดยใช้กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย สังกัดเทศบาล และโรงเรียนราษฎร์ ปีการศึกษา 2525 ในจังหวัดเชียงราย จำนวน 500 คน เป็นโรงเรียนในโครงการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยจำนวน 267 คน และนักเรียนในโรงเรียนธรรมดา จำนวน 233 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสำรวจที่ปรับปรุงมาจากแบบสำรวจของ ยาจาง รี้ละชาติ เป็นแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ จำนวน 39 ข้อ พบว่าปัญหาหนึ่งที่โรงเรียนประสบอยู่ในการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียนคือ การใช้เวลาในการดำเนินกิจกรรมหน้าเสาธง โรงเรียนจึงปรับปรุงการดำเนินงาน โดยมอบให้คณะกรรมการนักเรียนเป็นผู้พิจารณาตัดสินความผิดของผู้ที่ทำผิดแทนการร่วมกันพิจารณาหน้าเสาธง และบางโรงเรียนยังประสบปัญหานักเรียนขาดความศรัทธาในตัวประธานสภานักเรียน ปัญหาเหล่านี้เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมซึ่ง จอห์น เมคเคมิด (John Mckemio) อ้างถึงใน อรารณ พนาพันธ์ (2518 : 19) กล่าวถึงปัญหาของการจัดกิจกรรมสภานักเรียนไว้ว่า ในการจัดกิจกรรมสภานักเรียนมีข้อร้องทุกข์อยู่เสมอ 2 ข้อ จากสมาชิกสภานักเรียน และคนที่ทำงานเกี่ยวกับสภานักเรียนคือ

1. นักเรียนไม่เห็นคุณค่า และไม่เข้าใจงานของสภานักเรียน
2. สภานักเรียนไม่มีเวลาเพียงพอ ในการวัดผลคุณค่าของกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องหาทางแก้ไข

และผู้วิจัยได้เสนอแนะสำหรับบุคลากรที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหาร
 - 1.1 ควรให้ความรู้แก่ครูและนักเรียนในเรื่องประชาธิปไตย โดยให้ความรู้ความเข้าใจในหลักการ และวิธีการดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตย และกระตุ้นให้ครูและนักเรียนเห็นความสำคัญของการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน มีความกระตือรือร้นและสนับสนุนตลอดจนให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมอย่างจริงจัง
 - 1.2 เพื่อเป็นการประหยัดเวลาในการพิจารณาโทษของผู้ทำความผิดหน้าเสาธงประจำวัน อาจมอบหมายให้คณะกรรมการนักเรียนประจำวันเป็นผู้พิจารณาโทษร่วมกับสมาชิกในห้องเรียน ในเวลา ก่อนหรือหลัง เลิกเรียนหรือในเวลา ที่โรงเรียนได้กำหนดไว้เป็นพิเศษ

1.3 นักเรียนควรได้เลือกประธานนักเรียนด้วยวิธีการประชาธิปไตย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับครู

2.1 ครูควรพัฒนานักเรียนระดับประถมศึกษาในคุณลักษณะต่อไปนี้เป็นความรอบรู้ในหลักการแห่งการเป็นผู้นำ การตัดสินใจ ทักษะการแก้ปัญหา และการประนีประนอม ความรับผิดชอบ การสื่อความหมาย และขันติ

2.2 ครูควรส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกทำงานร่วมกัน โดยฝึกคิดและฝึกปฏิบัติจริง ฝึกกันเป็นผู้นำและผู้ตาม ตลอดจนเปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกหัวหน้ากลุ่มเอง

2.3 ครูควรได้ประเมินผลการจัดกิจกรรม และพัฒนาการของเด็กในด้านต่าง ๆ เป็นระยะ ๆ

สรุป จิตต์อาไพ (2527 : ฉ, 110 - 190) ได้ศึกษารูปแบบของกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษาที่จัดกิจกรรมดีเด่นของกิจกรรม 6 รูปแบบคือ ด้านการเรียนการสอน ด้านการเกษตร ด้านสหการ ด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย ด้านความสัมพันธ์กับชุมชน และด้านการบริการเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากโรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศ จำนวนทั้งสิ้น 83 โรงเรียน โดยใช้แบบบันทึกคุณสมบัติ และกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษา โดยวิจัยและผู้ที่ทำหน้าที่นี้เทศในโรงเรียนบันทึกข้อมูลแทนผู้วิจัยพบว่า

1. หลักการสำคัญที่ทำให้โรงเรียนสามารถจัดทำกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยได้ดีเด่น ได้แก่ การที่ครูเข้าใจหลักการประชาธิปไตย มีความอดทนในการฝึกให้นักเรียนมีวินัยและมีความรับผิดชอบในตนเองและกลุ่ม อันเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของประชาธิปไตย

2. การจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน สามารถจัดได้ทั้งในโรงเรียนขนาดใหญ่ กลาง และเล็ก เพียงแต่จะมีความแตกต่างของรูปแบบในการจัดบางลักษณะของกิจกรรมเท่านั้น

3. ลักษณะการบริหารกิจกรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการดำเนินงาน เพราะก่อนที่ครูจะสามารถฝึกให้นักเรียนมีวิญญูณประชาธิปไตย ลักษณะการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูจะต้องเป็นประชาธิปไตยเสียก่อน

4. ลักษณะของการจัดกิจกรรมมี 4 แบบคือ

4.1 กิจกรรมสร้างบรรยากาศประชาธิปไตย

4.2 กิจกรรมนักเรียนด้านการปกครองโดยใช้สภานักเรียน

4.3 กิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมประชาธิปไตย

4.4 กิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตย

และผู้วิจัยได้เสนอแนะว่า กิจกรรมการส่งเสริมประชาธิปไตยแก่นักเรียนเป็นกิจกรรมที่ควรจัดเพื่อเป็นการฝึกฝนให้นักเรียนทำงานเป็นกระบวนการกลุ่ม สามารถช่วยครูในการจัดกิจกรรมอื่น ๆ ได้ทุกกิจกรรม เป็นการลดภาระ ลดเวลาของครู และสามารถทำให้โรงเรียนสามารถจัดกิจกรรมได้ดีเด่นโดยง่าย

วิไลรัตน์ ยิ้มแฉ่ง (2527 : 80) ได้ศึกษาการนำเสนอรูปแบบการจัดสถานักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กในชนบท เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดสถานักเรียนที่เหมาะสมสำหรับโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กในชนบท โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กในชนบท สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 12 จำนวนทั้งสิ้น 336 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยนำเสนอเป็นเครื่องมือพบว่า ปัญหาและอุปสรรคที่คาดว่าจะพบเมื่อมีการจัดสถานักเรียนตามรูปแบบที่ผู้วิจัยเสนอ ได้แก่ การขาดบุคลากรที่มีความรู้เรื่องสถานักเรียนและไม่เห็นประโยชน์จากการจัดสถานักเรียน สถานที่คับแคบงบประมาณไม่เพียงพอ นอกจากนี้อำนาจสั่งการอยู่ที่ผู้บริหารเพียงคนเดียว ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ทำกิจกรรมใด ๆ ไม่สามารถสั่งการได้

และได้เสนอแนะแนวทางแก้ไข โดยให้มีการจัดอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจ เช่น จัดฉายภาพยนตร์ ภาพนิ่ง หรือนิทรรศการเกี่ยวกับกิจกรรมสถานักเรียน ตลอดจนชี้แจงให้ทราบถึงประโยชน์ที่จะได้รับการจัดกิจกรรมสถานักเรียนแก่บุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง นำคณะครูและนักเรียนไปดูงานโรงเรียนประถมศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการจัดสถานักเรียน

อนงค์ศิริ วิชาลัย (2525 : 95) ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพะเยา เพื่อศึกษาสภาพการจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพะเยา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือ ครูใหญ่ ครู และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพะเยา จำนวน 1,080 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยปรับปรุงมาจากของวสันต์ พรหมบุญ และอนุชา เทวราชสมบูรณ์ พบว่า เกี่ยวกับการปกครองและการประชุมโรงเรียนส่วนใหญ่ได้จัดให้มีการอบรมหน้าเสาธงตอนเช้าก่อนเข้าห้องเรียน การประชุมทุก ๆ วันสุดสัปดาห์ โดยจัดครูเวรผลัดเปลี่ยนกันอบรม การพบปะนักเรียนก่อนเริ่มเรียนและก่อนกลับบ้านของครูประจำชั้น บางโรงเรียนมีการจัดตั้งสรวัดนักเรียน เพื่อดูแลความเรียบร้อย

ในโรงเรียน การจัดตั้งสถานักเรียนมีคณะกรรมการนักเรียนปกครองกันเอง ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการจัดกิจกรรม พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่ประสบปัญหาในด้านงบประมาณที่ใช้ดำเนินการ

โรงเรียนขาดอุปกรณ์และสถานที่ที่จะจัดกิจกรรม ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถพิเศษ

สำหรับราย แดงนาวา (2527 : 173 - 174) ได้ศึกษาความต้องการของครูและผู้บริหารในการพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดบริการ และด้านการจัดโครงการในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร เพื่อเปรียบเทียบความต้องการในการพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดบริการและการจัดโครงการของครูและผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ที่มีความแตกต่างกันในด้านขนาดและ เขตที่ตั้งของโรงเรียน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างประชากร คือ ผู้บริหารโรงเรียนและครู จำนวนทั้งสิ้น 527 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือ พบว่าครูและผู้บริหารในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร เห็นความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาว่ามีได้จำกัดขอบเขตอยู่ในเฉพาะห้องเรียนเท่านั้น แต่ยังคงส่งเสริมประสบการณ์ด้านอื่น ๆ ให้แก่นักเรียนตามความสนใจ ความถนัด และความสามารถของแต่ละคนอีกด้วย โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ทุกโรงเรียนพยายามจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรหลายชนิดให้แก่นักเรียน แต่ต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น การขาดแคลนครูที่มีความรู้ในการจัดกิจกรรมเฉพาะอย่าง สถานที่คับแคบไม่มีบริเวณสำหรับจัดกิจกรรม อุปกรณ์ในการจัดกิจกรรมไม่เพียงพอ และในบางครั้งครูไม่ให้ความร่วมมือ

บุญลือ ปาระมี (2529 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัญหาเกี่ยวกับลักษณะและความต้องการนิเทศของครูที่ปรึกษากิจกรรมนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 8 พบว่า

1. ปัญหาการปฏิบัติงานอื่นเนื่องมาจากคุณลักษณะส่วนใหญ่จะไม่มีปัญหา แต่ครูที่ปรึกษาจำนวนไม่น้อย มีปัญหาขัดข้องในเรื่องความแม่นยำ ความรู้ความเข้าใจเนื้อหาวิชาเป็นบางเรื่องเกี่ยวกับความสามารถในการจัดกิจกรรมให้ดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อย มีปัญหาในเรื่องความร่วมมือในการทำงานของนักเรียน

2. ปัญหาในการปฏิบัติงานอื่นเนื่องมาจากงานในหน้าที่ของครูที่ปรึกษากิจกรรมนักเรียนในด้านการให้คำปรึกษา ด้านควบคุมดูแลการทำงานของนักเรียนให้เรียบร้อย และด้านความรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมนักเรียนไม่มีปัญหาในการปฏิบัติงาน ส่วนงานในหน้าที่ด้านการสนับสนุนการจัดกิจกรรม มีปัญหาในเรื่องของงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรม งานในหน้าที่ด้านการสร้างความสนใจนักเรียน มีปัญหาเกี่ยวกับไม่มีโอกาสได้เห็นตัวอย่างการจัดกิจกรรมดี ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ ไม่สามารถจัดกิจกรรมให้สนองความต้องการและความสนใจของนักเรียนทุกคนได้ และ

ขาดการปฏิบัติที่นำไปใช้ในชีวิตจริง ๆ ได้น้อย งานในหน้าที่ด้านการประสานงานและประเมินผล มีปัญหาเกี่ยวกับไม่มีเวลาออกไปสำรวจแหล่งวิทยาการในชุมชน

3. ความต้องการการนิเทศของครูที่ปรึกษากิจกรรมนักเรียนเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูที่ปรึกษา มีความต้องการนิเทศทุกด้าน ด้านการสละเวลาและกำลังงานเพื่อช่วยงานกิจกรรมนักเรียน ต้องการเรื่องการช่วยเหลือนักเรียนในการจัดกิจกรรม ด้านความสนใจและความเข้าใจนักเรียน ต้องการเรื่องความเข้าใจในความต้องการของนักเรียน ด้านความรู้และทักษะในสาขาที่เป็นครูที่ปรึกษา ต้องการเรื่องความรู้ในการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการเรียนและพัฒนาการต่าง ๆ ด้านความสามารถในการจูงใจนักเรียน ต้องการเรื่องการจัดกิจกรรมให้นักเรียนสนใจร่วมกันได้ และด้านอารมณ์หนักแน่นต้องการรับการนิเทศในเรื่อง การมีอารมณ์หนักแน่นมั่นคงต่อสิ่งที่มากระทบ

4. ความต้องการการนิเทศของครูที่ปรึกษากิจกรรมนักเรียนเกี่ยวกับงานในหน้าที่ของครูที่ปรึกษา มีความต้องการนิเทศในทุกด้าน ด้านการให้คำปรึกษา ต้องการในเรื่องการให้คำปรึกษาแก่นักเรียนในการสร้างอุปกรณ์เพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมนักเรียน ด้านการสนับสนุนการจัดกิจกรรมนักเรียน ต้องการเรื่องการส่งเสริมให้จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ด้านการควบคุมดูแลการทำงานของนักเรียนให้เรียบร้อย ต้องการในเรื่องการไปศึกษาดูงานโรงเรียนที่จัดกิจกรรมและมีการควบคุมดูแลการจัดกิจกรรมนักเรียนดีเด่น ด้านความรับผิดชอบในการจัดกิจกรรม ต้องการในเรื่องการทราบหน้าที่ ขอบเขตงานของครูที่ปรึกษากิจกรรมนักเรียน ด้านการเฝ้าความสนใจนักเรียน ต้องการในเรื่องการจัดกิจกรรมให้แปลกใหม่ และในด้านการประสานงานและประเมินผล มีความต้องการรับการนิเทศในเรื่องการรู้จักหาแหล่งวิทยาการในชุมชนมาเป็นประโยชน์ในการจัดกิจกรรมนักเรียน

วสันต์ พรหมบุญ (2522 : 168 - 227) ได้ศึกษาโปรแกรมการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาสภาพการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา โดยใช้กลุ่มตัวอย่างคืออาจารย์และนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สังกัดกรุงเทพมหานคร สังกัดกรมสามัญ ประเภทละ 250 คน รวมเป็นกลุ่มตัวอย่างประชากรทั้งสิ้น 500 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการจัดกิจกรรมนักเรียน คือ ครูบางคนไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร นักเรียนไม่สนใจ ไม่เข้าใจและเห็นความสำคัญของกิจกรรมเสริมหลักสูตร เวลาไม่พอ อุปกรณ์ไม่พอเพียง ผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญ

ปิยวดี ผิรังคะเปาระ (2522 : 82) ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา เพื่อสำรวจปัญหาและความต้องการและข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา โดยใช้กลุ่มตัวอย่างคือ ครูใหญ่ ครู และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 500 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือ พบว่า กิจกรรมส่วนใหญ่ผู้บริหารและครูจัดขึ้นเอง นักเรียนไม่ทราบวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานที่แน่ชัด นักเรียนจึงไม่เห็นความสำคัญ เมื่อจัดกิจกรรมแล้วไม่มีการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอและมีปัญหาเรื่องการเงิน เวลา อุปกรณ์และสถานที่

ชอบ ประพันธ์เนติวุฒิ ได้กล่าวถึงความสำคัญของสถานักเรียนไว้ว่า

...การที่จะให้บุคคลเติบโตขึ้นมาภายใต้ร่มฉัตรประชาธิปไตยได้มีโอกาสใช้ชีวิตอย่างเหมาะสมนั้น ข้อสำคัญอยู่ที่การฝึกหัดทำให้เขารู้จักกรรมวิธีของการปกครองแบบประชาธิปไตยเสียแต่เนิ่น ๆ เมื่อเขายังเป็นนักเรียนอยู่ ซึ่งจะกระทำได้โดยจัดตั้งสถานักเรียนขึ้นในโรงเรียน ถ้าโรงเรียนใช้วิธีการปกครองแบบเผด็จการ มีครูใหญ่เป็นผู้บังคับการ หรือใช้การปกครองแบบคณะปิไตย มีคณะครู กรรมการในโรงเรียนไม่กี่คน คุมอำนาจไว้ ปล่อยให้นักเรียนเป็นแต่พลเมืองที่มีมากเสียเปล่าเหมือนเต่าหอยมีพลังไม่น้อยแต่ไม่รู้จักใช้ เมื่อนักเรียนจบกระ โจนเข้าสู่สังคมก็จะทำหน้าที่พลเมืองได้อย่างสมบูรณ์ไม่ได้ เพราะเขาไม่ได้รับการอบรมให้ใช้สมรรถภาพในทางที่ควร... (สถานักเรียน, 2502 : 11 - 12)

การวิจัยของ อรวรรณ พนาพันธ์ ซึ่งได้วิจัยเกี่ยวกับการจัดสถานักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า

ด้านวัตถุประสงค์ของสถานักเรียน ครู และนักเรียนเห็นว่าเป็นการฝึกให้นักเรียนมีประสบการณ์ในการปกครอง การบริหารงานตามระบอบประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกฝนตนเองเป็นพลเมืองดีของสังคมประชาธิปไตย และเป็นตัวของนักเรียนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน (การจัดสถานักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา ปริญญาโท ครุศาสตร์มหาบัณฑิต, 2518)

จุไร ลียากาศ ได้กล่าวถึงสถานักเรียนไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน" ว่า

...สถานักเรียนเป็นกิจกรรมที่สำคัญในการส่งเสริมประชาธิปไตยและเป็นเสมือนอนุภรณ์ที่จะช่วยในการปกครองโรงเรียน เพราะการจัดสถานักเรียนมีความประสงค์ที่จะเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองโรงเรียน เพื่อเป็นการฝึกให้รู้จักรับผิดชอบ เป็นผู้นำผู้ตามที่ดี จุดมุ่งหมายที่สำคัญที่สุด คือ ฝึกให้เด็กรู้จักปกครองแบบประชาธิปไตย เพื่อเป็นการเตรียมตัวเด็กรให้เป็นพลเมืองดี...

(การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน ปริญญาโทครุศาสตรมหาบัณฑิต, 2500)

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้เสนอมาทั้งหมดจะพบว่า การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา จะเน้นการสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นกับนักเรียน โดยการนำใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และใช้กิจกรรมการจัดตั้งคณะกรรมการนักเรียนเป็นกิจกรรมเพื่อสร้างเสริมระบบประชาธิปไตยแก่นักเรียน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย